

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. **Protokoll nr. 307 (5).**

1926. a.

II Riigikogu koosolek 15. jaanuaril 1926. a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 95 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, rahaminister **L. Sepp**, haridusminister **J. Latik**, põllutöominister **H. Laretei**, töö-koolekandeminister **Chr. Kaarna**, teedeminister **O. Amberg**, kohtuminister **T. Kalbus**, kaubandus-tööstusminister **E. Veberman**.

Välisesitajate looshis: Eesti saadik Lätis ja Leedus **J. Seljamaa**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — Vabariigi Valitsuse ettepanek.

2. Vabriku- ja käsitööstusseaduse § 187. täiendamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — II lugemisel.

4. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus — maakomisjoni ettepanek.

5. Kogukondade ja asutuste rendimaade korraldusseadus — maakomisjoni ettepanek.

6. Üüriseaduse muutmise ja ärakaotamise seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **J. Zimmerman**.

Sekretääri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päevakorra täiendamine. Juhataja **A. Rei**: Avan Riigikogu koosoleku. Rkl. Jaanis'e poolt on ettepanek, võtta 1. päevakorra-punktiks komisjonide täiendavad valimised. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on päevakord kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretääriil teadaande korras.

2. Teadaandmine muudatuse kohta Riigikogu koosseisus.

valimisringkonna nimekirjast. Sama nimekirja järgmise kandidaadi Vassili Teiss'i äraütlemise puhul on asemele astunud Kirill Ulk — Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Saaremaa valimisringkonna nimekirjast.

3. Komisjonide täiendavad valimised.

Juhataja **A. Rei**: Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt on tehtud ettepanek, valida Riigikogu valimise, rahvahääletamise ja rahvaalgatamise õiguse seaduse muutmise seaduse komisjoni rkl. Vestholm'i asemele rkl. Jaakson. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Jaakson tähendatud komisjoni valitud.

4. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — Vabariigi Valitsuse ettepanek.

Rahaminister **L. Sepp**: Väga austatud härrad Riigikogu liikmed! 1926./27. aasta eelarvet teistega võrreldes näeme, et see võrdlemisi vähe erineb eelmistest eelarvetest. Pean kõigepealt tähendama, et maksvad seadused, lubadused, sennised töökspidamised ja tarvidused dikteerivad kulusummad ette ühelt poolt ja teiselt poolt põrkavad kulud vastu maksimaalset võimet, mida meie rahvamajandus maksukoormana kanda suudab. Seaduslikud nõuded ja tegelikud võimalused on see vorm, kust iga aasta eelarve läbi masindatakse ning üldistes joontes tulevad ühesugused eelarved välja. Sarnastel oludel on tarvis palju seadusandlikku initsiatiivi, kus paljud illusioonid tulevad kõrvaldada ja kus ühede kavatsuste teostamist võimaldada saab ainult sellega, et ohvriks tuuakse, võib olla, mõned teised tarvilikud asjad. Nende initsiatiivide jaoks on ka vähe eeldusi olnud suure koalitsiooni valitsuse ajal: see seadis oma programmiks nii öelda, ainult algnõuded, siserahu pidamise ja majandusliku tasakaalu saavutamise. Praegune valitsus on ka, nagu ette näha, lühikeseajaline ja sellepärast ei ole ta füüsiliselt midagi teha saanudki selle eel-

arve juures ja vist üldse ei saa midagi põhi-mõttelikumat teha aja lühiduse pärast.

Kõige selle pärast on arusaadav, et eelarve on enam-vähem automaatne vastupeegeldus sennistest seadusandlustest ja otsustest, mis viimasel ajal on juba tehtud. Sellepärast on erilisi suuri jooni vähe, kuid väiksed detailid leiduvad. Eelarve tugevam kül, mille peale mina tahan tähelepanu juhtida, on see, et ta valitsuse poolt tasakaalus esitatud on. Seda ülesannet ei olnud valitsusel kõige kergem täita, see nõudis pingutust ja pikemat järelkaalumist ning selle tagajärg oli muidugi teatav kompromiss. Kompromiss on ikka sarnane, kus mõlemad pooled midagi kaotavad ja kus mõlemal poolel midagi puudu jääb. Sellepärast on väga tänulik teem seda eelarvet kritiseerida, sest kompromissi tulemus on, et puudusi siin ja seal leida on. Muidugi võib ka olla, et tasakaalustamise juures ühed summad ehk rohkem kärbitud ja teised suurendatud detailides. Ma arvan, et selleks on seadusandliku koja töö soovitatav, et ta detailselt läbi vaatab eelarve ühes valitsusega ja võib olla, läheb korda üksikuid detailsid veel parandada ja täiendada.

Ühes selle põhimõtte teostamisega selle eelarve läbivaatamisel esitas praegune valitsus Riigikogule Riigikogu kodukorra muutmise kava, tähendab need paragrahvid, mis riigi eelarve-seadusest välja jäeti. (Vahelhüüe J. Piiskar'i, stp poolt.) Ja teisiti oleks siiski väga raske seda ette kujutada. (Vahelhüüe J. Piiskar'i, stp poolt.) Õige peremees piirab end alati, see ei saa teisiti olla. (Vahelhüüe O. Gustavson'i, stp poolt.) Mina arvan, et ohjaotsad on lõpulikult ikkagi Riigikogu käes, aga ohjad peavad olema, ja kui millegi jaoks on valitsus loodud, siis minu arvates just selleks, et tal initsiatiivi peaks olema. Kui teda tahetakse lõa otsas viia ja ainult järele jooksta lasta, siis ei saa valitsus neid ülesandeid täita, mis tarvis oleks.

Eelarve juures pean tähendama selle ühe nõrgema külje peale ja see seisab nimelt selles, et aasta-eelarve küll tasakaalus on, kuid iga aasta parandab järgmisele hulga täitmata krediidite, mis edasi lähevad. Ja kui eelmistel aastatel eelarved kokku seatud on puudujääkidega, aga eelarve täitmised on siiski tasakaalus olnud, siis sellepärast, et osa kavatsatud kulusid tegemata jäetud ja järgmisele aastale üle veeretatud. Ja meie näeme kahjuks, et see vana täitmata kavatsuste koorem kasvab aasta-aastalt. 1923. aastalt 1924. peale läks üle 550 miljonit ja 1924. aasta pealt 1925. aasta peale juba üle 819 miljoni. See on üks pahe, mille lahendamist tuleviku ülesandeks tuleb pidada. On tarvis püüda, et

see summa pikkamööda kahaneks. Pärast-poole oleks tarvis emba-kumba — kas see summa iga aasta eelarvesse üles võtta või ühes nõndanimetatud „krediitide ülejääkidega“ eelarvest välja jätta tulude osas. Praegu määrgime eelarvesse tulude osasse ülejäänud krediidid, see on ülejäägid, aga need kulud, mis eelmiste aastate eest teha tulevad, neid ei kirjuta meie eelarvesse mitte. Edaspidi peaks need summad kas mõlemad sisse võtma või mõlemad välja jätma.

Lühidalt tahan peatuda nende muudatuste juures, mis eelarves ette võetud. Kõige suurem suurendus on teedeministeeriumi alal: korraliste kulude alal 94,5 miljonit, erakorraliste kulude alal 149,9 miljonit. Korraliste kulude hulgas on tõusnud peajasalikult maanteed korrashoidmise kulud — enne 76 miljonit, nüüd 130 miljonit. Siis on raudteede ehitamine: Sonda-Mustvee raudtee ehitamine 8 miljonit ja Pärnu-Eidapere kitsarööpalise ehitamiseks 270 miljonit ja samuti ka juurdevveo-raudtee seltsi tasumaksu summa 66½ miljonit. Viimaste summade juurdevõtmist pean positiivseks, kuna lootust on sellega rahvusmajanduse arenemise peale soodustavalt mõjuda.

Järgmise summa suhtes ei saa produktiivteedi mõttes seda öelda, see on sõjaministeeriumi alal. Siin on korralsed kulud tõusnud 180 miljonit, erakorralised 15,5 miljonit. Siin on tegemist sellega, et maksvate seaduste järgi ja üld rahva statistika järgi kõiki väeteenistusealisi noorimehi sisse kutsudes sõjaväelaste arv tõuseb. Sellega ühenduses tõuseb ka korteri-, varustusraha jne. Peale selle on siia sisse võetud summad korterirahade reguleerimiseks, tähendab see summa, mida valitsus eelarve arutamise ajal kavatseb eelarvesse võtta ka teiste riigiametnikkude palgaolude korraldamiseks. Muidugi, sõjaministeeriumi juures peab ju ütleva, et siin tihti väikeste summade kulutamine suurem raiskamine on kui suurte summade äratarvitamine, sest kui võtame inimesed kokku väljaõpetamiseks, siis peab neid ka täielikult välja õpetatama, sest poolikult väljaõpetatud sõjaväelasi ei saa millekski tarvitada. Teisel poolt muidugi peame vaatama, kas meil võimalik ei ole kulusid vähendada. (M. Martna, stp: Mis kallid, see kaunis!) Põhimõte on küll see, aga meie peame vaatama, kas meie kaunist ei saaks odavamalt. Praeguste seadustega on üldine väeteenistusaeg kindlaks määratud. Kuid mina arvan, et meie oludes, kus tahetakse kõiki kodanikke väeteenistuses välja õpetada, peaksime mõtlema selle peale, kas väljaõpetamise tempot ei saaks kiirendada, kas ei saaks väe-

teenistuseaega lühendada. See on igatahes probleem, mille juures peame peatuma, ja edaspidi võib olla, on võimalik nii mõnedki summad kokku hoida. Teine on välispoliitiline probleem, mis ühenduses üldise üleilmilise väevähendamisega. Lootust on, et rahvasteliidul korda läheb oma kõrget rahuideaali autoriteetlikumalt maksma panna ja väevähendamist läbi viia. Igatahes meie püüdmine peab seisma selles, et ses asjas kõige tugevamini kaasa aidata. Iseenesest mõista peab meie püüdmine olema kõigi meie naabritega sarnast vahet korda luua, kus julguse ja meeoleolu tõusu märgata oleks ja kus ei ole tarvis sarnases ulatuses sõjaväge sõjariistus hoida.

Järgmised suurendused on põllutöoministeeriumi arvel—korralisi 31,5 miljonit ja fondide arvel 82 miljonit. Suurendused kokku: põllutöoministeerium 104 miljonit. Siin on tõusnud summad kultuurilise toetuse arvel 6,4 miljonit, ühenduses peajasjalikult piimakarja korraldamisega, karjainstruktoritega, kontrollseltsidega jne. Metsade paremaks korraldamiseks, sihtide loomiseks, kraavide kaevamiseks ja ka metsametnikkude korteriolude parandamiseks ja hoonete remontideks on kulu suuremal määral — 15,8 miljonit. Siis tulevad mõned põllumajanduslikud kutsekoolid juurde, Kehtna, Kuusiku jne. Erakorraliste kulude arvel on suurenenud tänavu asunikude ehituslaen 60 miljonit ja maaparanduse laen 7,5 miljonit. Ka need summad pean mina eelarve positiivseks küljeks.

Peale selle on tõusnud kohtuministeeriumi kulud palkade arvel. Läänud aastal läks läbi kohtunikude palkade kõrgendamine, mille tõttu näeme palkade arvel tõusu 21 miljonit. Siis vangimajade arvel 22,5 miljonit jne., kokku kohtuministeeriumi korralisi kulusid 53,8 miljonit, erakorralisi vähenenud 4 miljonit, seega suurendusi 49,8 miljonit.

Siseministeeriumis on tõusnud korralised kulud 28,8 miljonit, erakorralisi 1 miljon. Tõus on tekkinud peajasjalikult piirivalve koosseisude arvel. Nimelt ühtlustati piirivalve palkasid kaitseväelaste palkadega, tähendab, palka suurendati ja juurde tulid ka päevarahad piiri peal. Teistel aladel selles ministeeriumis viidi läbi tuntav kärpimine, et võimaldada kulude suurendamist teistel produktiivsematel aladel, nagu ma juba ette kandsin.

Haridusministeeriumi arvel on kulud tõusnud 24,4 miljoni võrra. Koolides tulevad uued klassid juurde avada, sellejärele kuidas õppetöö edasi läheb, õpetajate palgad tõusevad ametivanusega jne. Kuid see tõusmine on sisuliselt palju suurem, sest on tehtud üks vormiline parandus. Seaduse järgi on ette nähtud, et kehvemate õpilaste toetamine omavalitsuste

peale langeb. Kulu sel alal on 15 miljonit ja see on vormilistel põhjustel maha jäetud, kuna ta sisuliselt ühel või teisel viisil ikkagi kanda tuleb.

Töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud on tõusnud 32,9 miljoni võrra. Sellest on hoolekandeseaduse põhjal suurendatud omavalitsuste toetust 9 miljonit, siis on lastekaitsele ja varjupaikadele 8 miljonit, nõdrameelsete olukorra parandamiseks 9 miljonit, tervishoidlikkudele asutustele 10 miljonit. Erakorralistes kuludes on olnud suuri vähendamisi, nimelt erakorraliselt on välja jäänud 55 miljonit, mis ministeeriumil läinud aastal oli ette nähtud tööpuuduse vastu võitlemiseks, sellepärast et käesoleva talve 3 kuu jooksul saab töötada endiste kaheteistkümnendikkude arvel. Siis oli ette nähtud võrdlemisi suurem summa ja need kaheteistkümnendikud teevad nüüd võrdlemisi tuntava summa välja, millega midagi ära teha suudab. Peale selle ei olnud valitsuse arvates põhjust eelarvesse võtmiseks korralise kuluna sellekohaseid summasid. Kui olud peaksid pärastpoole teisiti välja kujunema, siis võiks sügisel vast selleks lisaeelarve korras krediiti nõutada.

Vähendatud on kulusid kõige suuremal arvul rahaministeeriumi arvel, kus peajasjalikult viinamonopooli kulud vähenenud. Nimelt on tellitud piiritust vähem umbes 40 miljoni eest ja selle läbi läheb puhastuskuludeks vähem — umbes 4 miljonit. Siis pudelid ja kastid, mis telliti eelmisel aastal ja nüüd on kulusid vähem 27 miljoni võrra. Siis on veel kokkuhoidu arvata müügiletoimetamise kulude arvel 75 miljonit. Peab ütleva, läinud aastal olime sisse kalkuleerinud palju suuremad müügi-kulud, kui nad tegelikult olid ja sel aastal on 75 miljoni võrra kulusid vähem sisse kalkuleeritud.

Teised vähendamised on väiksemad: Riigivanem, riigikantselei, statistika keskbüroo jne. 5,4 miljonit, riigikontroll, välisministeerium jne. Välisministeeriumis on suurem summa kokku hoitud Washingtoni saatkonna ärakotimise tõttu — 7,4 miljonit. Välisministeeriumi eelarve juures üldse peab aga ütleva, et siin suuri vähendusi tulevikus läbi viia raske on. Hea on, kui meie saaksime oma esitustele anda rohkem majanduslikkude esituste ilme, mis majanduslikkude ülesannete teenistuses on, ning korraldada sellejuures informatsiooni andmist. Peab ütleva, et selle ülesande läbiviimine praegu õige keeruline on. Praegu tegutsevad meil informatsiooni alal välisministeerium, kaubandus-tööstusministeerium, statistika keskbüroo ja nüüd tuli veel juurde kaubandus-tööstuskoda. Need kõik kuuluvad informatsiooni andvate asutuste hulka ja siin

on tingimata tarvis tööd jaotada. Võib olla, et siis läheb asi odavamaks ja lihtsamaks ja vast ehk läheb korda töö nii ära jagada, et kaubandus-tööstusministeerium enam riiklikude ülesannetega tegutses. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kaubandus-tööstuskoda.) Meie peame neid ka arvesse võtma, eriti arvan mina, et nemad kergendavad kaubandus-tööstusministeeriumi töökoormat, mis praegu on muutumas nii öelda teadete bürooks äridele ja üksikutele ettevõtetele, kust need kõiki asju võivad järele pärida. (Vahelhüüe.) Mitte ühendada, aga mina arvan, et need üksikud teated ja praktilised järelepärimised ka riigi huvides on, kuid seda informatsiooniandmist peab kaubandus-tööstuskoda tegema ja kaubandus-tööstusministeeriumile peaks rohkem aega jääma küsimuste lahendamiseks riiklikust seisukohast. (M. Martna, stp: Kaubandus-tööstusministeerium ei või neid andmeid kontroleerimata võtta.) Meie arvame ka, et riiklikust seisukohast tulevad kõik andmed iseseisvalt koguda, kuid meie ei pruugi olla enam vahetalitajaks üksikute ettevõtete vahel, nagu see tegelikult senni olnud on.

Kui ma muudatused kokku võtan ja need jagan produktiivseteks ja mitteproduktiivseteks, siis saame 349 miljonit suurendusi, mis kannavad produktiivset laadi, ja mitteproduktiivsed kulud sõja-, kohtu-, sise- ja haridusministeerium, summa kokku 299 miljonit või ümmarguselt 300 miljonit. Ja mitteproduktiivsete kulude vähendamine, siin on keskvalitsused, riigikontroll, välisministeerium, riigikantselei jne. Üldse on mitteproduktiivsed kulud suurenenud 167 miljonit, kokku kulud suurenenud üle 500 miljoni. Need suurendused on üldistes joontes kaetud järgmiselt: umbes 200 miljonit on kaudsete maksude suurendamise tõttu tõusnud, täpsemalt öeldes 170 miljonit kaudsete maksude ja 30 miljonit otsekoheste maksude arvel, millise summa ainuüksi tubakaaktsiis ja tubakatoll annab. Siis viinamonopool annab 100 miljonit rohkem kasu, mitte selle läbi, et viinamüük suurem, vaid lihtsalt kokkuhoidmise tõttu pudelite ostmise ja müügilaskmise alal. 240 miljonit on eelarves ette nähtud välislaenuks, see on rööbaste ostmiseks Inglismaalt. (M. Martna, stp: Kas piiritusehinna tõstmine on arvesse võetud?) Piiritusehinna tõstmine pole arvesse võetud. Piiritusehinna tõstmise läbi saadud tulud on määratud nendekssamadeks otstarbeteks, mis piiritusetshekkide maksudest saadud tulud. Needsamad asutused, Punane Rist, omavalitsused ja mitmesugused kultuurilised kapitaalid, kes nüüd tšekkidel saadavatest summadest ilma jäävad, pretendeerivad nende

tulude peale ja neile ei või seda keelata. Piiritusehinna on küll tšekihinnale vastavalt tõstetud, kuid seda tulu ei ole sisse kalkuleeritud. Need kulud ja tulud kalkuleeritakse lisaeelarve korras vastavate asutuste heaks sisse.

Pean siin kahetsusega märkima, et meil ikka veel tegemist on brutto eelarvega, eriti on meil raudteekulud bruttona eelarvesse võetud. Riigikogu on soovi avaldanud, et brutto eelarve peaks muutuma netto eelarveks. Kahjuks ei ole see tänavu aastal korda läinud. Läinud valitsuses oli see küsimus kõne all, kuid härra teedeminister tähendas seekord, et temale ei olnud krediiti määratud seadusandlike töödete jaoks, et raudteeseadust välja töötada. Vast tulevikus leidub summasid selle väljatöötamiseks, aga sinna meie peame jõudma, sest brutto eelarve ei anna mingisugust ülevaadet.

Kui meie eelarve ümber kujundame netto eelarveks, — ma olen siin grupeerinud kõik kulud teisiti, — kui meie võtame kokku kõik kulud administratsiooni, sisekaitse, rahvaesituse ja välisesituse alal, see tähendab, kõik ministeeriumid, peale sõja-, haridus- ja hoolekandeministeeriumi, siis saame summa 3 miljardit 450 miljonit. Arvame siit maha posti-peavalitsuse, metsade peavalitsuse, meriasjanduse ja maakorralduse peavalitsuse kulud 1 miljard 859 miljonit, saame resultaadi, et sisekaitse, rahvaesituse, välisesituse ja administratsiooni kulud on 1 miljard 265 miljonit. Siis oleksid riigikaitse korralised ja erakorralised kulud kõik kokku 1 miljard 928 miljonit või ümmarguselt 2 miljardit. Hariduslikud kulud, nii korralised kui ka rahaministeeriumi arvel antavad palgad — 113 miljonit, teevad kokku 719 miljonit. Hoolekanne ja tervishoid — 382 miljonit; riigivõlad — 350 miljonit; igasugused investeerimised, ehitused ja riiklikud laenud — 888 miljonit. Kokku oleks siis netto eelarve 5 miljardit 550 miljonit, ma teen ümmarguseks. Neid kulusid üksikult arutades leiame, et administratsiooni kulud käesoleval aastal, nagu ma juba tähendasin, 100 miljoni võrra tõusnud on. Siin tuleb muidugi nende kulude arvel kokkutõmbamisi ette võtta. Olen grupeerinud siin ametnikke nende ametala järgi, et ette kujutada, kus kokkutõmbamine võimalik oleks. Sellejärele saame järgmise pildi: otsekohestes keskasutustes, mitte riiklikudes ettevõtetes administratsiooni alal — 5.000 ametnikku; see tähendab, keskasutused ja välisesitused kokku — 700 ametnikku, maksude alal 900 ametnikku, piirivalve ja politsei — 1.900 ametnikku, kohatud ja vangimajad — 1.300 ametnikku. Suurem osa riigiametnikkudest langeb riiklikude ettevõtete peale: maakorralduse ja metsade peavalitsuse alla kuulub 2.690 ametnikku, raudteel 4.698 ametnikku, post-telegraaf-telefon —

1.819 ametnikku, meriasjandus—368 ametnikku, kõik kokku 9.500 ametnikku. Tähendab $\frac{1}{4}$ ametnikkudest on administrasiooni ametnikud, $\frac{1}{2}$ kõikidest ametnikkudest riiklikude ettevõtetes ja $\frac{1}{4}$ on siis hariduslikul alal, õpetajad. Tähendab, kokkutõmbamine võib sündida peaasjalikult ainult riiklikude ettevõtete arvel, neid otstarbekohasemalt korraldades.

Et need kulud väheneksid, pole loota, sest meil seisab ikkagi ees palkade reguleerimine. Palkade reguleerimiseks normaalseteks on valitsus ette näinud 360 miljonit marka. Seda summat ei olnud aga võimalik käesoleval aastal eelarvesse üles võtta, sellepärast tuli seda eelarvet jaotada nii, et pool sellest läheks palgaastmete reguleerimiseks ja teine pool läheks selleks, kui meie palkade maksmisel arvesse võtame vanuse printsiibi. Umbes pool tervest programmist teostatakse käesoleval aastal. Eelarves see ära näidatud ei ole, kuid valitsus tahab eelarve läbivaatamise ajal veel täiendusi ja parandusi ette panna. Nimelt on trükitud eelarves sisse kalkuleeritud riigivõlad ja protsendid. Neid ei pruugi meie kokkulepete põhjal täielikult välja maksta, eriti just Ameerikasse võib suurem summa maksmata jääda. Sealt saaksime umbes 180 miljonit, tähendab pool programmi võiksime teostada. Loodame, et järgmisel aastal summasid leiame selle kava teise poole teostamiseks, ühe aastaga ei suuda meie seda läbi viia. Valitsus arvab, et oleks otstarbekohane käesoleval aastal just vanuseprintsiip maksta panna, sest palgaastmete reguleerimisega läheks, nagu praktiliselt seletatud, liiga palju aega ära. Rahaministeerium kogus küll selle kohta andmeid ja ametkondade arvamisi, kuid need on alles viimasel ajal sisse tulnud ja sellepärast ei ole võimalik olnud neid läbi töötada. Ühes vanuseprintsiibiga oleks tarvis leida abinõusid, et toetust saaksid just suurema perekonnaga ametnikud ja paralleelselt tuleks tõsta ka perekonna-abiraha eestkäit neile, kes kauem teeninud on. Sellekohased ettepanekud teeb valitsus eelarve läbivaatamisel.

Mis puutub töö lihtsustamisesse ja koondamisesse, siis on tahetud seda küll siinamaani läbi viia, kuid peab ütleva, et see suurt tagajärge andnud ei ole. Üksikud ametkonnad on heatahtlikult oma koosseisusid kokku tõmbanud, kuid ka kõige suuremate kokkutõmbamiste ajal 1924. a. leidis ametkondi, kes ütlesid, et neil ühtki inimest võimalik vähendada ei ole. Sellepärast tuleb siin eluliste motiividega arvestada ja minu arvates peaks vist ametkondi endid sellele tööle virgutama reaalse tulu andmisega selle läbi, et kui nad palgakrediidi arvel kokku hoida suudavad, siis selle ametkonna ametnikkude palgad selle võrra tõuse-

vad. Nendele peaks lisapalka maksta. (M. Martna, stp: Mis selle süsteemi nimi on?) Sellel süsteemil on väga palju halbtusi, ma toon nad ka otsekohe ette. Üks halb külg on see, et mõned riiklikud asutused võivad oma otsekoheseid ülesandeid mitte täielikult täitma hakata, jätaksid osa täitmata. Teine halbtus on muidugi see, et üks asutus, kes on juba kokku tõmbanud, midagi juurde saada ei või, kuna teine, kel kõvemad küünarnukid, oma ametnikkudele rohkem palka maksta võiks. Siiski vaatamata nende halbtuste peale, ei ole minu arvates teist teed. Väljastpoolt ametkonna enese tegevuse ja tahtmise vastu midagi ära teha ei saa. Nende oma algatus koha peal on ikkagi kõige parem. Meil ei leidu nüisugust inimest, kes läheks raudtee pealt telegraafi ametkonda või kuskile maksuaparaati ja teeks seal suurepäralised korraldused ja lihtsustused. (M. Martna stp: Aga paushaalsummad) Võib olla, et need tagajärgi annaksid, kuid see on siiski kahtlane. (J. Vain stp: Netto eelarve!) Kuigi üle minna netto eelarve peale siis ei jätaks see mõju avaldamata kulude peale. Samuti võiks nendest krediitidest kokkuhoitud summadest üks osa minna üldisesse fondi, kust nad saaksid jagatud ametkondade peale, kes oma koosseisusid äärmuseni juba kokku tõmbanud on.

Edasi peatuksin hariduskulude eelarve juures. Hariduskulud annab riik otsekohe välja hariduse arvel 606 miljonit — ma jätan praegu selle arvestamata, mis omavalitsustele toetuseks läheb. Omavalitsused annavad välja hariduse peale 513 miljonit. Kokku antakse meie riigis hariduse peale välja. 1.119.000.000.— See summa on ju väga suur, kuid ta ei pruugiks meid just kohutada, kui meie haridusalal kõige suuremaid tagajärgi saavutaksime, kuid üldine arvamine kõneleb teist keelt, ja nimelt, et meie kõige paremaid tagajärgi saavutanud ei ole. Ei saa ju salata, et sel alal tervenemist märgata on olnud. Meie näeme, et terve rida noorimehi, kes enne ülikooli kippusid või sinna juba sattudes hakkavad tagasi minema praktilistele töödele. Teisest küljest on näha, et meil on korda läinud algatada üksikute keskkoolide ühendamist. Kuid need on alles eelmärgid ja täielik tendents ei ole veel välja kujunenud. Meie peame üldhariduslikku koolivõrku revideerima, kokku tõmbama ja üle minema praktilise hariduse peale.

Üle minnes riigivõlgade juurde pean tähendama, et eelarvesse on küll üles võetud täissumma, kuid käesoleval aastal ei pruugi meie seda kõike välja maksta, tuleb välja maksta umbes 160 miljonit. Pean ühe suure sündmuse peale tähelepanu juhtima ja

nimelt, et läinud aasta jooksul oma välislaenu fundeerinud oleme. Kõigepealt abiandmise laen, mille puhul läbirääkimised olid 1924. a. lõpus, kuid mis alla kirjutati 1925. a. algul — 251.000 £, mille tasumine sünnib 15 aasta jooksul. Varustuslaen Inglise valitsusele 917.000 £, mille tasumine sünnib 30 aasta jooksul ja lõpuks Ameerika abiandmise komitee ja valitsuse laen, milles on kokku lepitud 13.830.000 dollari peale, — see tähendab, et kustutatud on aurulaev „John Russ”i“ koorma võlg, mis hukka läks — missuguse laenu tasumine sünnib 62 aasta jooksul. Siin võiks küsimine tõusta, et kas ei ole tõtatud nende laenu fundeerimisega, kas ei ole meie võtnud oma peale kohustusi, mida täita ei suuda, sest meie eelarve on sedavõrd pingutatud, et meie neid võlaprotsente ära maksta ei saa. Kui meie oma eelarvet vaatame, siis näeme, et nendest otsekohetest riiklikkudest kuludest summad ka eelmiste aastate eelarvetes olemas on, mis sisse võetud suuremal määral, kui neid tarvis välja maksta oli.

Viimastel aastatel on meil operatsioonifondisid ja igasuguseid laenusid välja antud eraisikutele umbes 2 miljardit, riigi ettevõtetele umbes 1 miljard, kokku 3 miljardit 113 miljonit. Sama aja jooksul oleme kinnisvara muretsenud, ehitanud ja põhjalikku kapitaalremonti teinud 1.117 miljoni eest. Riigi kassatahti, see tähendab, riigi võlakohustusi ja välislaenu oleme tasunud 1.106 miljonit, välislaenusid ja välislaenu protsente tasunud 596 miljonit. Kokku olemine seega, ma ütlen, viimase viie-kuue aasta jooksul, sest esimesel sõjaaastal meie midagi teha ei saanud, ligi 6 miljardit sarnaseid summasid kokku hoidnud. Loodame, et tulevikus sarnaseid summasid kulutada ja sarnasel määral laenusid anda ei pruugiks ja juba nelja-viie aasta pärast peaksid lõppema maareformi kulud, samuti ka kulud ühes või teises ettevõttes. Tulevikus ei ole meie maksukoorem suur ning on loota, et me neist väliskohustustest jagu saame. Tegelikult pruugime meie maksta 1926. aastal 161 miljonit, 1927. aastal — 180 miljonit, 1928. aastal — 199 miljonit ja 1929. aastal 218 miljonit, see tähendab, esimestel aastatel ei ole need kohustus-summad mitte liiga suured ja kui 4—5 aasta pärast suuremad summad maksta tulevad, nimelt 380 miljonit, siis peame võima praeguste investeerimiste arvel kasusid lõigata, siis peavad need meile igatahes juba tulusid andma ja aitama protsente kanda. (Vahelhüüe.) Ma ei taha seda uskuda, kuid see korstnasse kirjutamine oleneb üldse meie majandusest ära. Ma tahaksin öelda, kas meie võidame kõik või kirjutame kõik

korstnasse. (M. Martna, stp: No jah, see on üks teine probleem!) Igatahes peab välispoliitiliselt selle fundeerimise tähtsust alla kriipsutama, sest see aitab usalduse meeolu luua väljamaal. (Vahelhüüe M. Martna, stp, poolt: Aga sisemine usaldus.) Mina lähen sellest kui iseenesest mõistetavast asjast mööda ja arvan, et kodumaal oleme meie siiski palju rohkem usaldust enese vastu üles näidanud juba sellega, et meie üldse olemas oleme, kuna väljamaal usaldust tahame tõsta. Muidugi, blöffi vastu ei saagi meie usaldust tõsta, ja kõigepealt peame meie ise sellepärast soliidid olema.

Kui meie üle läheme tulude osasse, netto eelarve kohaselt, siis leiame, et otsekohesed maksud annavad 706 miljonit, lõivud ja tasumaksud 394 miljonit, kaudsed maksud 1.964 miljonit ja riiklik viina monopool, kulud maha arvatud, annab puhast 663 miljonit. (M. Martna, stp: Siiski!) Siiski. Kokku annavad need tuluallikad 3.728 miljonit. Igasugused ettevõtted ja riiklikud kapitaalid annaksid meile 1.221 miljonit, igasugused segatulud 380 miljonit ja erakorralised tulud laenudest 260 miljonit. Ka see summa teeb välja 5.550 miljonit, nagu see kulude summas oli.

Üle minnes otsekoheste maksude ja üksikute sissetulekute summade analüüsimise juurde, peatun tulumaksu juures, mis rõõmustavat pilti ei anna ja mille summa suurus tagasi läheb. Näiteks 1922. aastal oli tegelik maksusumma, mis meie sisse saime, 341 miljonit, 1923. aastal — 286 miljonit, 1924. aastal oli eelarves 260 miljonit, 1925. aastal — 230 miljonit ja 1926./27. aastal oleme sisse kalkuleerinud 274 miljonit. See summa ei ole kuidagi suur ja selle absoluutse summa juures ei ole arusaadav üldmeelepaha, mis selle maksu vastu meie publikus valitseb. Kui see meelepaha siiski on, siis mitte sellepärast, et see üldine summa meie maksujõule ei vasta vaid meelepaha on sellepärast et siin teised vead on, ja vist on kõige tähtsam viga meie tulumaksu-seadus. Viimase aasta jooksul on kurdetud, eriti maal, et vaadake, maksumaksjate arv läks väiksemaks, kuid maksusumma suureneb. See on igalpool nii, ka linnas ja see tuleb selle läbi, et meie maksumäärased muutsime, tõstsime eksistentsmiinimumi ja suurendasime maksuprogresiooni. (Vahelhüüe M. Juhkam'i, tõer, poolt.) Ei mitte, see on just seesama pilt, mis linnaski, hulk maksumaksjaid on vähemaks jäänud, aga maksusumma on suurenenud sellepärast, et progressioon on suurenenud, kuigi väiksemad maksumaksjad välja jäid. Maal on meelepaha suurem juba sellepärast, et teoreetiliselt need väljakalkuleeri-

mised õiglased paistavad olema, kuid ellu viies tihti kurbi juhtumisi sünnitavad. Võtame näiteks talu, kus peremees on tööjuline, ta naine on tööjuline ja kellel on 2—3 last, kes ka samuti tööjoulised, ning võib olla tüdruku ja sulase töö ära teevad. Tulumaksuseaduse järgi on tal kõrge eksistentsmiinimum, sest tal on suur pere, tal on alaealised lapsed, ja tema võib olla ei kuulugi tulumaksuseaduse alla eksistentsmiinimumi pärast, kuna ütleme teises talus, kus kõik palgalised inimesed, kus palgaline karjane, sulane jne., seal on eksistentsmiinimum väga väike ja ehk küll talu tulu tegelikult väiksem, maksab selle talu pidaja rohkem tulumaksu. Mina olen kaebtusi saanud maalt ja tegeliku elu seisukohalt paistab tõesti, et see õiglase ei ole, aga kui meie seaduse paragrahvid kätte võtame ja järele vaatame, siis leiame, et siin maksusummad õigelt välja arvatud on.

Järgmine maks — äri- ja tööstusmaks, — mis umbes sama summa 1926./27. aastal sisse annab, 307 miljonit. Ka see summa, olgugi et ta 300 miljoni ümber püsib, tekitab meelepaha ja on tihti kaunis raske maksta, ja jällegi selleläbi, et meie oleme endisi seadusi lappinud, mille läbi on raskeid seisukohti tulnud. Näiteks viimati oli ühe suure tehase maksu palve arutamisel, kus tõesti tehas oli 2—3 viimast aastat järgimööda suuri kahjusid saanud õnnetute Vene veduritega. See oli igalühel teada, kuid tehas tahtes natukene maskeerida, oli varandusi vähe ümber hinnanud ning tal tulid selletõttu suured maksud kanda, mida aruande järele võeti. Kuid tagajärg on niisugune, et tehasel, kel kauemat aega puhaskasu ei ole olnudki, nüüd puhaskasu maksu pärast oksjon on.

Peale selle on väiksem summa maa ja hoonete maks, mis riigile umbes 41 miljonit marka annab. Maal peaks igatahes see maks kõigeõiglasem olema, sest siin on kadastri alused korralikud ja enam-vähem kindlad, ka ollakse kadastrite täiendamisega praegu ametis. Linnades seisab see küsimus põhimõttelikut seisukohalt alles lahendamisel. Praegu on linnas niisugune seisukord, mis kuidagi ei tohiks edasi kesta, nagu ma seda juba läinud aasta eelarve-kõnes tähendasin ja mille läbi riik omale kahjulikke makse sisse võtab. Kuid kahjuks on käesoleval aastal see kord veel maksev. Tahame seda korda muuta, siis peame kolmest põhimõttest ühe valima. Esimene oleks, kas jätame praeguse süsteemi maksma, see on võtame niihästi riik kui ka omavalitsused iseseisvaid makse, toimetades kumbki iseseisvalt hindamisi või läheme üle süsteemi peale, mida linnadeliit soovib, see tähendab, ärgu riik üldse võtku seda maksu, vaid andku kogu

linna liikumata varanduse maks linna kätte, ja kolmas süsteem, mida mina soovitaksin, on nimelt segasüsteem, kusjuures linna kinnisvara maks samuti ära jagatakse, kui maa kinnisvara maks. Seda just, minu arvates sellepärast, et hindamise ülesannetest peaks riik tingimata osa võtma, peaks olema hindamise keskkohat, kes üle maa ühesuguse mõõdupuu järele hindamist juhib ja korraldab. Muidugi võiksid linnades majaomanikud ja teised öelda, et riik siinkohal ainult fiskaalseid huvisid tähele paneb ja tahab kõrgemini hinnata kinnisvaralinnades ning sellepärast kipubki kaasa rääkima. Ma arvan, et kaastöö ei pruugi sugugi fiskuse või maksuaparaadi poolt olla, vaid erapooletute hindamisekspertide poolt. Sarnast ühtlustamist on tõepoolest tarvis. Meie näeme, et üksikutes linnades väga mitmesuguseid mõõdupuid tööstuste ja majade hindamisel käsitatakse. Nii tuleb siis, et ühes linnas on ettevõtted kinnisvaramaksuga rohkem koormatud, kui teisel. Kui riik sellest maksust osa ei saa, siis ei ole tal põhjust hindamisel kaasa rääkida.

Väiksematest summadest on veel kinnistusmaks, mis 50 miljonit välja teeb. Kokku oleks otsekoheseid maksusid 706 miljonit. See otsekoheste maksude kogusumma ei ole nii väga suur, ega meie kandejõule liig raske, sest ta teeb välja üldeelarvest ainult väikese osa, 1,9% ja netto eelarvest ainult $\frac{1}{5}$ maksukoormast.

Edasi tahaksin peatuda etteheidete juures, mis tehtud selles mõttes, et Eesti riigis olevat praegu otsekohesed maksud palju kõrgemad, kui nad olid Vene ajal. Mis maa oludesse puutub, siis olid Vene ajal seal järgmised maksud: ühe adra pealt võeti Põhja-Eestis 1911.—1913. aastal riigimaksu 5 rubla 70 kopikat, maakassale 21 rubla, maakassale lisamaksu 69 kop., kokku 48 rubla 12 kopikat. Suurmaapidajad maksid peale selle 6 rubla 50 kop. aadelikassasse, nii et suurmaapidajate maks palju kõrgemale tõusis. Talupojad viimast maksu ei maksnud. Kuid neil olid selle eest igasugused vallamaksud ja naturaalkohustused kanda. Lõuna-Eestis, kus talu umbes 130 puhaskasurubla väärt, tuli enne sõda maksta riigile 6 rubla 50 kop., maakassale — 6 rbl., pearaha, jaamaheinad, regulatiiv, kihelkonna arsti maks jne., kõik kokku 23—27,5 rubla, see tähendab 17—21 kopikat puhaskasurubla pealt. Praegu on Lõuna-Eestis umbes sama talu pealt kõik maksud kokku, kinnisvara, omavalitsuse, tulumaks, koguni kaitseliidumaks — umbes 7.530 marka ehk 58 mk. puhaskasurubla pealt, seega iga puhaskasurubla pealt tuleks 200 kunni 240 korda rohkem kui Vene ajal, mis rahakursile või ainete hinnale täiesti vastab. Samuti

ka Põhja-Eestis. Põhja-Eestis tuleb adrasajandiku peale praegu maksusid aastas 190—200 marka, kuna enne sõda 60 kop. oli. See on umbes 200—220 korda rohkem. Kui arvame, et ainete hinnad meil 200—300 korda tõusnud on, siis peab ütleva, et maal otsekohe maksu koormatus suurem ei ole, kui ta seda oli Vene ajal. Selle juures peame silmas pidama, et ka Vene ajal tendents tõusuks õige tugev oli, mis eriti sõda enesega kaasa tõi. Nii 1914. aastal saadi Eestimaal maamaksu 76.000 rubla, kuid 1915. aastal oli tõstetud see maks juba 225.000 peale, tähendab maamaks oli kolmekordseks tõstetud. Peale selle tulid viimastel aastatel Vene ajal tulumaksud juurde, mis arvesse ei ole võetud. Nii et kindlasti võib öelda, et otsekohe maksude koorem, kui praegu Vene aeg oleks, igatahes suurem oleks kui ta praegu on. Sedasama peab ütleva ka tööstusmaksude kohta, tähendab üldse selle summa kohta, missuguses suuruses tööstus- ja ärimaksu maksetakse. Näiteks Tallinnas tuli põhiärimaksu sisse riigi heaks 134.000, kogukonna ja kommertsikooli — 28.000 rubla, kokku 160.000 rubla ehk 32 miljonit Emk. 1924. aastal tuli Tallinna linnas põhiärimaksu riigi heaks 10 miljonit marka ja kogukonna heaks 10 miljonit, kokku ainult 20 miljonit. Kuna põhiärimaksu riigi heaks tuntavalt kõrgem oli, oli puhaskasumaks madalam. Kuid kokku võttes, umbes samapalju kui praegu. Tähendab Vene ajal oli keskmine maks, ma lähen jälle keskmisest summast välja, 190 rubla, see on 38.000 marka ja 1925. aasta maksustamise järgi olid ka keskmiselt linna- ja riigimaksud 38.000.— Nii et ka siin peab ütleva, et üldine maksukoorem otsekohestes maksudes suurem ei ole. Seda võiks ka kinnisvara omanikude kohta öelda. Võrreldes ainult absoluutseid maksusummasid näeme, et 1913. aastal oli kinnisvara maksusid linnale ja riigile üldse 373.000 rubla ehk $74\frac{3}{4}$ miljonit Emk. 1924. a. oli — 50 miljonit.

Mis palgalistesse puutub, siis neil enne sõda tulumaksu ei olnud ja nad on nüüd märksa rohkem maksustatud. Näiteks tulumaks 2.880 rubla pealt oli ainult 57 rubla, meie rahas 11.000 marka. Praegu maksab ta selle tulu pealt 40—50.000 marka.

Mis puutub vabakutselistesse, siis nende summat ei saa võrrelda, kuid ma arvan, et nende koorem praegu kõige kergem on, neil ei ole kindlat raamatupidamist ja neid täpselt maksustada on väga raske. Sellepärast peab tagasi minnes tähendama, et kui üldine meelevaha otsekohe maksude vastu on, siis ei ole see otsekohe maksude summa suuruse pärast, vaid põhjused on hoopis teised. Kõigepealt rasked aastad, mis on olnud. (Vahelhüüe:

Omavalitsuste maks.) Omavalitsuste maks on umbes 700 miljonit, võrdluste juures olen omavalitsuste maksud arvesse võtnud, Siis on põhjuseks väike sissetulek, halvad aastad põllumajanduses, halvad aastad tööstuses jne. Kuid peaviga on siiski maksuseadustes, ma olen neid puudusi kokku võtnud. Seal meie peame parandusi läbi viima, meie peame leidma laiemaid mitmekesiseid maksusid ja meie ei saa ühe maksuga ja ainult suure progressiooniga otsekohe seda maksu sisse võtta. Peale selle on põhjuseks harjumatus üldse maksusid maksta. Kaudsete maksude juures on inimesed tihti peale väga õnnelikud ja maksavad seda hea meelega, kuna kaugel väiksem otsekohe maksu summa neid ainult ärritab.

Peale selle ei saa salata, et maksuaparaadi juures harjumatusi ette tuleb, kuid pean tähendama, et maksuaparaadi seisukord praeguste maksuseaduste juures väga raske on. Maksu määrad on sedavõrd kõrgelt määratud maksuvates seadustes, et kui maksuinspektor täiesti täpselt seaduse tähe järgi käib, kui ta kõik vormi järgi võtab, siis inimeste vahekorid maksuinspektoritega väljakannatamatuks muutub. Paaris linnas olen tähele pannud, et läbisaamine maksumaksja ja maksuinspektori vahel võimatu on. Kui aga seda uurima hakkasin, siis selgus, et see on lihtsalt sellepärast, et maksuinspektor suur seadusetäitja on. Seadus on elule liig karm ja kes seda täpisealt võtab, see tõesti kutsub suurt meelevaha välja. Kuid seadust tõlgitsemata hakata oma südametunnistuse järgi, see on väga libe tee ja sellele minna on väga lubamatu. (Vahelhüüe J. Kana, tõer, poolt.) Aga maksuinspektoril peab ometi alus olema, ta ei saa ju taevasse vaadates maksu määrata. Peale selle ei saa salata, et enne sõda palju kergem oli maksta. Meil oli siis suur rahakapitaal olemas, mis seda maksukoormat kergendas. Meil oli enne sõda umbes paarsada miljonit rubla rahakapitaali, ja see andis aastas 5% juurde, see on umbes 10 miljonit kuld-rubla, ehk 2 miljardit marka. Sellest summast võis makse maksta, ning jäi veel ülegi. Praegusel korral peame aga seda oma vähestest sissetulekutest tegema ja sellest tuleb see meelevaha.

Lõivude ja tasumaksude summa tõuseb. 1921. aastal andis see 225 miljonit, siis järgmisel aastal 280, 370 ja käesoleva aasta ettepanud eelarves on ta 394.500.000.— Siin on suure summa tempelmaksude summa. Ja elu üldise läbikäigu suurenemisega kasvab loomulikult ka see summa. Kaudsed maksud on senni tõusnud peaaegu kogu aeg suurel määral. 1921. aastal andsid nad 765.000.000.—, kuid 1926./27. aasta peale on kalkuleeritud juba 1.964,2 miljonit, seega umbes 170.000.000 roh-

kem kui eelmisel aastal. Siin on, nagu juba tähendasin, see tõusmine sündinud tubaka maksustamise arvel, tubakatollide tõstmise tagajärjel umbes 100.000.000 võrra ning aktsiisimaks umbes 30.000.000.— võrra, kokku 130.000.000.— võrra on tubakatolli tõstmisega sisse võetud. Käesoleva eelarve tasakaalu küsimust arutades ja uusi tuluallikaid otsides kahjuks või kasuks, kuidas seda keegi võtab, jäädi just selle tubakatolli tõstmisega piirduma. Igatahes kõige kategoorilisemalt lükati tagasi igasugused otsekoheste maksude suurendamise ettepanekud. Ka teised maad praeguses raskuses tarvitavad just neidsamu teid, näiteks Saksamaa tõstis ka tubakatolli 60 penni peale korraga, nimelt 9 kuldmarga peale, ning kuigi selle juures aktsiisimaksu, mis protsentuaalselt võetakse, vähendati, andis see sarnase tagajärje, et tubakas Saksamaal umbes 2 korda kallimaks läks. Peab ütleva, et seal maksustamisel omad head motiivid on. Mööda minnes juba neist psühholoogilistest põhjustest, mis inimestel on otsekoheste maksu vastu, peab siiski ütleva, et eriti tubaka maksustamisel on teatav kasvatava mõju, sest kõige õigem on maksustada seda inimese nõrkust, mille teostamine mitte kõige kasulikum ei ole. Kui ka see maks peaks tubaka tarvitamist vähendama, ei teeks see ju ometi midagi halba. Teine motiiv on, et meil suure kapitalivaesuse juures väga raske on võtta otsekohest maksu ja ühekordse suure summaga korraga ära maksta. (M. Martna, stp: Aga näe, tööline, kes 200 marka päevas saab, peab seda võima.) Jah, Teil oleks õigus, kui see oleks esimesejärge tarbaine peale, ma ütlen, et see tööline ei kaota midagi, kui ta tubaka tarvitamises kokku hoiab ning peale selle on ette nähtud, et see odav tööliste poolt tarvitatud tubak maksustamise alla ei käi. (M. Martna, stp: Aga miks Teie siis tolli asemele aktsiisi ei tõstnud?) Tõusnud on senni ainult võistlussordid, mis senni alla oma hinna müüdi. (M. Martna, stp: Aga ehk seletate siis ära, härra minister, miks Teie tollide asemel aktsiisi ei tõstnud, et ka see tubakas selle alla oleks kuulunud, mis Laferm'i vabrikus tagavarana seisab.) Kui teie võtate andmed kätte, siis mina arvan, teie näete, et igal tubakavabrikul, kes tahab sorte pidada, teatavad tagavarad peavad olema, kuid aktsiisi tõstmise juures olid teised raskused. (M. Martna, stp: Aga tolli jaoks on teine kiusatus suur, seal on nüüd tagavarad mitme aasta peale, mis tollivabaks jäävad.) Kui Teil andmed on, siis tooge nad välja, mul ei ole neid olemas. Kui meie näeme, et ka teised riigid sellest välja on läinud ja samuti on talitanud, siis arvan ma, et

see õige on. Peale selle peab aga ütleva, et sarnase inimese nõrkuse maksustamine on täiesti õige. Mis puutub tuleviku summadesse, kuidas tollid tulevikus kujunevad jne., siis võib arvata, et neid vist lähemal ajal enam ei tõsteta. Kaitse- ja keelutoll, neid tuleb pikema mööda vähendada hakata, kuid kaitse- ja keelutollide vähendamisega ei pruugi alati tollide sissetulek väheneda. Keelutollide juures näiteks ei lähe kaup kunagi üle piiri, kuid kui meie keelutolli ära võtame, hakkab ta liikuma ja annab otsekohest tulu. Mis puutub aktsiisidesse, siis on raske öelda, kuidas need tulud tulevikus kujunevad.

Igatahes on need tuntavalt tõusnud, vististi tõusevad ka veel rohkem, ja ka seal on peajasjalikult maksustatud sarnased ained, mis hädatarvilikud ei ole, nagu õlu ja alkohol.

Edasi läheme viinamonopooli küsimuse juurde, mis, nagu ma ütlesin, käesoleval aastal umbes 600 miljonit tulu annab. Ma puudutan siinjuures kogu viinatööstuse küsimust. Enne sõda töötati viina välja umbes 10 korda rohkem kui praegu. (M. Martna, stp: Meie maal?) Meie maal. See läks peajasjalikult Venemaale põhja kubermangudesse, kuna vähem tarvitati seda koha peal. Üldse Venemaale valmistati tarvitamiseks 290 miljonit kraadi piiritust, püssirohu ja keemiavabrikutele 32 miljonit kraadi ja denaturaadiks 15 miljonit kraadi jne., nii et kokku umbes 330 miljonit kraadi. Väljamaksu hind oli tegelikult madalam kui praegu. Väljamaks töösturitele oli 2,25 kop. kraadi pealt, see on umbes 5,5 mk. Meie maksame praegu töösturitele kraadi pealt 7,5 marka. (M. Martna, stp: Kas Teie ei tõsta?) Ei tõstnud, hind jäi endiseks. (M. Martna, stp: Aga ajalehed kirjutavad, et uus valitsus kavatses tõsta.) Valitsus ei ole kavatsenud tõsta. (K. Virma, stp: Uus valitsus ei ole jõudnud?) Kas teie arvate väljamaksu hinda töösturitele. See on juba kolm aastat seisnud 7,5 marga peal ja mingisugust muutmise kava ei ole. (M. Martna, stp: Ei ole! Pagana ajalehed, valetavad!) Pean tähendama, et meil mingisugust alust ega otstarbet ei ole seda hinda tõsta. Ka töösturite eneste huvides ei ole seda tõsta — sellepärast, et meie peame rehkendama asjaoludega, et meil piirituse hind on kraadi pealt 7,75, kuna väljamaa hind on madalam, nimelt 2,75 mk. Et aga väljamaa töösturid väljaveoks toetust saavad, siis müüvad suuremad piirituse maad piiritust väljaveoks küll natuke alla produktiooni hinna. (M. Martna, stp: Härra Ernits ütleb, et Tshehho-Slovaakia piiritus on poole odavam kui meie oma.) Rohkem kui pool. Et piiritus praegu kallim on, kui

enne, on tingitud sellest, et praegu vabrikutest ainult 10% töötab. Just tööstuse koondamise mõttes tegi endine valitsus teatavaid otsuseid, kuid peab ütlema, et see aktsioon kahjuks vett vedama on läinud. (M. Martna, stp: Missugune aktsioon?) Piiritusvabrikute ühendamine. Endine valitsus püüdis anda soodustusi sel juhtumisel, kui piiritusvabrikud ühinevad. Kuid need soodustused ei olnud nähtavasti küllalt kaaluvad ja tegelikult on ühinenud 3, 4 või kõige rohkem 5 vabrikut.

Mis meie piirituse tarvitamisesse isiklikuks otstarbeks puutub, siis kõigub see umbes 30—35 miljoni kraadi vahel. 1921. aastal on piiritust joomiseks ära tarvitatud 32,6 miljonit kraadi, 1922. aastal 31 miljonit kraadi, 1923. a. 31 miljonit kraadi, ja 1924. aastal 24,5 miljonit kraadi. Siiski on raske öelda, kas tegelik piirituse tarvitamine on vähemaks jäänud või mitte ja seda kahel põhjusel. Üks põhjus seisab muidugi salapiirituse sisseveos, kuid teine põhjus on see, et 1921. ja 1922. aastal just piiriäärsetes viinapoodides on tähele panna suurt piirituse läbimüüki. Seal võib oletada, et kõike piiritust ainult koha peal ära ei tarvitatud, vaid see ka salaväljaveo kaubaks oli. Nüüd on salaväljavedu seisma jäänud ja selle tõttu paistab, nagu oleks tarvitamine väiksem. Siis oli konjunktuur välja vedades kallimat hinda saada, aga praegu on konjunktuur muutunud ja öeldakse, et meil piirituse hind kõrgem on kui Soomes. (M. Martna, stp: Kas see Naissaare sadam alles on?) Ei, 1925. aasta jooksul ei ole Eesti piiritust üldse välja veetud mingisugusel viisil. Võiks nimetada vast naeruväärsed summad mõni tuhat liitrit, mis reisijatelaevade einelaudade varustamiseks antud. Aga see on naeruväärt väike summa, ja meie võime otsekohe ses asjas oma naabritega täielikult käsi-käes käia. Veel rohkem — meie peame nendega oma huvid ühendama ja peame nendega salapiirituse sisseveo vastu võitlema. Ainult siis, kui koordineeritult mõlemad rannad valve alla võtame ja teateid korralikult edasi anname, siis saame võidelda ühise hädaohu vastu, — see on piirituse laevade vastu Soome lahes. (M. Martna, stp: Kas siis saaksime?) Siis saaksime. Selleks on samme astunud ja selles sihis tahame edasi minna. Praegu on meil naaberriikidega ühiseks huviks salaviinaveo vastu võidelda. Viinahinna vähendamiseks selle vastu võidelda on aga soovimatu. Sest nagu ma tähendasin, maksab väljamaal piirituse kraad 2,77 penni, aga meie omad vabrikud saavad 7,75 marka, ja kui juurde võtta muud kulud, siis oleks ehk koguni omahinnaga välja vedades võimalik salapiiritust odavamalt saada. Tagajärg oleks

see, et meie piiritust odavamaks muutes, rahvale populariseeriksime, kättesaadavaks teeksime. Võiks loota, et piiritustööstus siis õitsema hakkaks, et tarvidus ja läbimüük suureneks, kuid mina arvan, et see meie huvides ei ole. Kui meie võrdleme viina väljamüügi hinda teistel maadel, siis näeme, et see niisama suur on, kui meil. Näiteks, meie müüme välja viina 47 marka kraad ja puhast piiritust 54 mk. kraad. Lätis on väljamüügi hind 87 marka, meil aga 47 ja 53 marka. Saksamaal on umbes seesama hind 47,7 ja Tšehho-Slovaakias on 47½. Venemaal on umbes kaks korda kallim, kui meil. Nii et meie näeme, igalpool ümber ringi on umbes seesama hind, nagu meilgi, ja veelgi kallim. Siin meil teist poliitikat ette võtta ei saa, meie peame teiste abinõudega piirituse salaveo vastu võitlema, sest meie tulevikusiht on ju ikka see, et piirituse tarvitamist üldse vähendada. Kui ma pööran tulu peale tagasi, mis viinamüügi monopoolist saame, siis see tulu eelarves ei ole niisugune, ilma milleta meie läbi ei saaks, sest kui piirituse tarvidus kaoks, sellel juhtumisel saaksime meie kindlasti ilma selle tuluta läbi. (J. Jans, stp: Kui suur on puhas tulu?) Puhast tulu on umbes 600 miljonit, umbes 1 miljard on brutto sissetulek.

Kuidas meie siis tegelikult piiri saame panna tarvitamisele? See on ainult hinnaga, sest kui hind kallim on, tarvitatakse piiritust tahes või tahtmata vähem. Aga ka sellejuures peab meil muidugi piir kindel olema. Mina arvan, et hinna reguleerimine paremaid tagajärgi annab, kui kogu see aateline liikumine, olgugi et mina ka selle suurt tähtsust ei alahinda.

Mis puutub küsimusesse, kas ei saaks meie tööstuses piiritust suuremal määral tarvitada ja kas meie ei saa odavama hinnaga seda tööstusele andes, selle tarvitamist suurendada, siis pean tähendama, et praegu meie müüme selleks otstarbeks piiritust alt oma hinna, kuid see on see, nii meil kui mujal, et piiritus kui kütta-aine, mitte kuskil läbi löönud ei ole. Bensiin sisaldab umbes 10 tuhat kalooriat ja piiritus 6 tuhat kalooriat ja sellejuures on piiritus kallim, kui bensiin. Peale selle tulevad puhtpraktilised halbtused ette. Näiteks traktoriomanikud, kes piiritusega on söitnud, kurdavad, et traktorid rikki lähevad. Muidugi, see juhtub mitte otsekohe piirituse süü läbi, vaid siin on kaudsed põhjused, et juhid piiritust isiklikult tarvitavad.

Mis puutub aga igasugustesse teistesse keemilistesse, farmatsöotilistesse ja sarnastesse otstarvetesse, siis muidugi siin peab tööstust niipalju kui võimalik arendama ja peab ütlema, et meie hinnad siin võrdlemisi madalad on olnud ka oma naabritega võrreldes. Meie

müüme praegu apteekidele ja tehnilisteks otstarveteks umbes 15 marga eest denaturaati, see on alt oma hinna. Siia maani oli denaturaadi väljamüügil teatud vormaliteet, see oli tingitud sellest, et kui kergendatud tingimisega oleks antud denaturaati, siis oleks kiusatus seda odavat ja rikutud materjaali joogiks tarvitada, seda enam, et puhast piiritust ainult piiratud hulgal tshekkidega anti. Käesoleva aasta algul oleme katseks suuremates linnades denaturaadi müügi vabaks andnud. Igatahes peab vaatama, mis tagajärg sellel on. Kahjuks peab ütlema, et denatureerimise küsimus on lahiline ning lahendamata, et just sarnaselt denatureerida, et ta täiesti kõlbmatu oleks joomiseks ja et ta siiski tehniliselt tarvitav oleks.

Kui üle minna kogu maksukoorma vaatlemisele, siis oleks riiklik maksukoorem üle maa 3 miljardit 788 miljonit. Mina arvan siin kokku otsekohesed maksud, kaudsed maksud, tasumaksud ja ka riikliku monopooli kasu, sest see ei ole kasu normaal majapidamise tõttu, vaid riikliku võimu abil, kuna väljaspoole jäävad riiklike maade ja metsade tulud. Et maksukoormat üldiselt võrrelda, siis ma panen siia juurde omavalitsuse maksud, mis olid 1925. a. eelarve järele 770 miljonit. Saame kokku 4 miljardit 400 miljonit marka ümmarguselt, ehk iga elaniku pealt 4000 marka. (M. Martna, stp vahelhüüe.) Seda ei saa öelda, et see summa väike on, see on meie oludega võrreldes õige suur summa. Härra Martna, mina lugesin Teie kõnest, kus Teie võrdlesite meie eelarvet Prantsusmaa eelarve summaga ja kogu eelarve-summa jagatud inimeste arvu peale, saite umbes 7000 marka hinge peale. Siin olete nähtavasti mitte maksude üldsumma, vaid eelarve üldsumma rahva arvu peale jaganud. Absoluutselt ei ole ju see maksukoorem suur ja just Prantsusmaal on see palju kõrgem. (M. Martna, stp: Minul oli ümberpöördukt.) Teil oli ümberpöördukt, aga Prantsusmaal on ta tegelikult suurem, Inglismaal on maksukoorem veel märksa suurem, kui Prantsusmaal, umbes kahekordne. Rootsisis 8000 marka, Daanis 8000 marka ja Norras 7000 marka, jne. Kuid absoluutne maksusumma ei tähenda midagi, vaid meie peame oma rahvus-sissetulekutega arvestama, ja rahvus-sissetulek ei ole meil kahjuks väga suur. Läinud aastal ulatas ta umbes 30 miljardi peale, ma olen seda summat kontrollinud ja umbes samase summa juurde olen jälle tagasi tulnud. Võib ehk arvata, et ka 1925. a. on umbes 1 miljardi võrra tõusnud, kuid see oleks ka küll, ja kui meie siis selle järgi nüüd võtame, kui palju iga inimese peale tuleb sissetulekut ja kuipalju tal maksta on, siis on see

maksukoorem igatahes väga kõrge. Muidugi, sellest peame ühe järelduse tegema, et meie nii palju kui võimalik kuludega peame kokku hoidma, et võimalikult maksukoormat vähendada. Et meie aga oma maksukoorma vähendamist ja riiklike kulude vähendamist tulevikus tuntaval määral läbi võiksime viia, kokkutõmbamisi tehes selles mõttes, et eelarve väheneks, seda mina ei looda, hea oleks, kui meie suudaksime eelarvet praegustes piirides pidada. Meil on palju rahuldamata tarvidusi, mille peale minevate kulude summa kindlasti tõuseb, ja kui meie suudame leida teisi kulusid, mida meie vastavalt kärpida võiksime, siis oleks kõige rohkem, mis loota on, et meie eelarve umbes samas suuruses kokku seada võiksime, kui seda on praegune. Rohkem meie ei või loota, kuid seda peaksime meie kindlasti püüdma kätte saada.

Üle minnes riigi ettevõtete peale, peab tähendama, et seal muidugi suurem tulu on olnud maadest, metsadest ja riiklikest kapitaalidest. Nii andsid metsad 1924. a. 800 miljonit, 1925. a. 695 miljonit sissetulekuid. Nüüd on need sissetulekud vähenenud just eriti selle tõttu, et metsahinnad halvenenud on, ja et nii intensiivselt metsalanke ei realiseerita, kui see vast sündis läinud aastal. Sellepärast ei pruugi ka nende summade vähenemist liiga halvasti hinnata, Riigi kapitaalide sissetulek kasvab aast-aastalt, ja see on ka loomulik, sest iga aastaga kasvab laenude tagasimaks: 1923. a. — 63 miljonit, 1924. a. 85 miljonit, 1925. a. 89 miljonit. Raudteesissetuleku kohta peab ütlema, et siin siiski kahe viimase aasta jooksul teatud ülejääk olemas on: nimelt 1925. a. andis ta ülejääki 87 miljonit ja eeloleval aastal on oodata umbes 40 miljonit ülejääki. Ülejääk on vähenenud peaaesjalikult selle tõttu, et on eksploatatsiooni kulusid juurde tulnud, ütleme näiteks Sonda ja Mustvee raudteede alal, kus kulud märksa tõusnud. Nii-sama on uusi kulusid nõudnud liikuva materjaali korraldamine jne. Muidugi peab ütlema, et meie oma raudteega, kui meie ots otsaga vaevalt kokku ulatame, heas seisukorras ei ole, sest kogu see raudtee kapitaali protsent ja amortisatsioon on täiesti kättesaamatu. Praeguse rahvamajandusliku seisukorra juures ei ole ka arvata, et meie raudtee tulukust tõsta saame, kuid rahvamajandusliku elu tõusu juures on arvata, et sel alal tulusid saada võimalik oleks, eestkätt liikumise tõusmisest, kuid ka teiseks ei saa tähendamata jätta, et võrreldes ennesõjaaegsete tariifidega ja teiste riikidega, meie raudteetariifid kaunis odavad. on (M. Martna, stp: Noh, meie elame alles langemise tähe all!) Ma tulen üldmajanduse juurde tagasi, kuid raudtee alal igatahes lange-

mise tundemärke ei ole. Pean ütleva, et korras ta hoitakse, ka remondid tehakse, kuid kapitaali protsentide katmiseks sissetulekuid ei saa.

Sadamate sissetulek on meil läinud aastal tõusnud, kuid üldiselt annab ta meile siiski natukene kahju, sest kui arvesse võtame need eksploatatsioonid ülepea laevasõidu alal, nagu sadamad, tulitornid, lootsid jne., siis on siin teatud puudujääk. Kuid siin peab sadamamaksusid määrates arvestama väljamaa sadamate maksudega ja üldmajanduslikkude huvidega.

Posti, telegraafi, telefoni alal on ülejääk märgata. Üks osa ülejääkidest tarvitatakse erakorraliste kulude arvel uute liinide ehitamiseks, see on ligi 40 miljonit, kuna teine osa tööpoolest praegu riigi tuludesse läheb. Muidugi, sellest tulust on üks osa jällegi ühest taskust teise panemine, nimelt see, mis riik ise maksab oma kirjade pealt. Seal on ta tulu, aga teiselt poolt saab see summa jälle kuluna arvestatud. Posti, telegraafi, telefoni ülejääkide kasutamisel on igatahes vaidlus tekkinud, kuidas seda nüüd teha. Peavalitsus ise, tal endal on oma kavatsus, millega ülejääkidest saadud tulu tahetakse kasutada oma kesktelefonijaama korraldamise mõttes. See küsimus ei ole praeguses valitsuses veel kaalumisele tulnud, kuid võib juba eeldada, et seal teatavad kahtlused tekivad nende summade kasutamisel. Nimelt võime meie tarvitada neid summasid siis, kui teame, et kuludele vastavalt produktiivsed tulud tõusevad. Kui meie aga eeskujuliku telefonijaama ehitame, siis peame enne küsima, kas selle läbi, et läbikäimine linnas kiiremaks ja hõlpsamaks on läinud eeskujuliku keskjaama tõttu, et kas meil siis rahvamajanduslikult kasuliku töö produktiivteet tõuseb sellel läbi niivõrd, et ta kompenseerib kapitaali investeerimise, mis igatahes suur peab olema. Kui tema aga ei peaks kompenseerima, siis ei peaks aga ka mitte ehitust ette võtma. (M. Martna, stp: Teistes maades on see summa järele kalkuleeritud.) Teiste riikide tarvidused on hoopis teistsugused ja pean tähendama ka, et teiste riikide ärielu tempo on palju kiirem. Kui seal keegi inimene selle asemele, et ühte käiku linna teha, kõneleb telefoniga viis minutit, siis võidab ta just selle tõttu, kui neil aeg on raha. Kas meil ka tõesti aeg raha on, kus iga tunniga midagi head ja suurt tehakse ja kas meil selle ajaga nii palju uusi väärtusi juurde luuakse, kui selle hõlbustuse saamiseks raha oleme investeerinud, see on alles küsimus. (K. Virma, stp: Teil on nii palju iksisid, et arvestus välja ei tule.) Sellepärast ma ka tähendasin, et lõpulikult ei ole otsustatud, sest see ei ole kerge küsi-

mus, ja seda peame küll veel kord läbi kalkuleerima. Me oleme palju asju otsustanud 1922. a. ja 1923. a., kuid praeguse kapitaali puuduse juures peab kõik veel ümber kalkuleerima. Mitmesuguste riigi ettevõtete summa tulukus tõuseb aast-aastalt: 1924. a. — 208 miljonit, 1925. a. 223 miljonit, 1926./7. a. 244 miljonit. Kui meie siia juurde paneme veel 89 miljonit, mis saadakse riiklikkudelt kapitalidelt, siis saame 330 miljonit ja see on summa, mida riik, kui kapitalist, või ettevõtja omale saab. Kui meie seda võrdleme fondi summaga, siis peab ütleva, et meie fondide pealt umbes 10% aastas tagasi saame. Igatahes on loota selle tulu tõusmist selle järgi, kuidas tagasimaksu summad tulevikus tõusevad. Teised tulud on vähema tähtsusega. Suurem summa siin on erakorraliste tulude arvel 240 miljonit välislaenu. Kuna segatulude all figureerib krediitide ülejääkide summa 300 miljonit, mille kohta ma juba nimetasin, et see summa normaalne ei ole ja et see krediitide ülejääkide summa tulevikus peab kas ära jääma või ühes uue kulusummaga üles võtta — eelmise aasta täitmata kohustussummaga.

Juhataja **A. Rei**: Kuna Riigikogu on töötanud 2 tundi, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.

Pärast vaheaga jätkub koosolek kell 12.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Zimmerman**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja **J. Zimmerman**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

Rahaminister **L. Sepp**: Kokku võttes ja peale üksikasjalise eelarve analüüsimise on tarvis ka pilku heita meie majanduse ja selle väljavaadete peale. Sennine majanduspoliitiline programm, nii öelda suure koalitsiooni positiivne ülesanne oli kõikuma läinud majanduspoliitilist tasakaalu jälle jalule seada ja võimaldada rahulikku tööd majanduse alal. Peab ütleva, et selle suure ülesande suure koalitsiooni valitsus on täitnud. Läinud aasta algul kahtlesime meie, kas see võimalik on läbi viia, ilma et mingisuguseid üllatusi ei tuleks, meil oli kahtlus väliskaubanduse vastu, oli kahtlus kursside vastu ja majanduselu vastu, kuid käesoleva aasta algul meie ainult kritiseerime ja ütleva, et meie arenemine

on liig aeglane. Selle kahe arvustuse vahel on hügla vahe ja igatahes saavutus on suur, mida suure koalitsiooni valitsuse arvele kirjutama peab. Kui üksikut lühikest pilku heita, näeme igal alal olukordade paranemist. Võtame põllumajandus: olgugi, et siin puuduvad täpisele produktiooni peale täpsed andmed, on produktioon tõusnud, mis eriti väljaveos silma paistab. 1923. a. oli põllumajandus-saaduste väljavedu 2 miljardit ja 400 miljonit, 1924. a. 3 miljardit 700 miljonit, 1925. a. 4 miljardit 600 miljonit. Kuid siin juures peame silmas pidama, et mõne aine väljaveo seisukord sugugi hea ei ole. Näiteks linu viidi välja 1924. a. 1 miljard 780 miljoni eest, kuid 1925. aastal oleme ainult 1 miljardi 340 miljoni marga eest välja vedanud, seega on umbes 340 miljonit sel alal puudujääki. Siiski see puudujääk on kaetud teiste lootusrikaste majandusala saavutustega, nimelt karjasaaduste näol, mille väljavedu on kasvanud, nimelt oli see 1923. a. 660 miljonit, 1924. a. 1 miljard 190 miljonit ja 1925. a. 2 miljardi 492 miljonit. See tähendab ainult sel alal on 1 miljard 300 miljonit uut võrsket raha põllumajandusesse tulnud, mis loomulikult katma peab teised puudujäägid.

Tööstuse tegevuse kohta saab vast ülevaadet siis, kui võrdleme töötasu ja töötunde, mida oleme teinud 1924./1925. aastatel. Siin näeme tõusu. Absoluutne summa ei ole palju suurem. 1924. aastal 11 esimese kuu jooksul oleme tööpalkadeks välja maksnud 1.400 miljonit ja 1925. aastal 1.490 miljonit, tähendab ainult 90 miljonit rohkem. Kui vaatame seda, kuidas tööstus aasta jooksul edenenud on, siis näeme siin vastolu võrreldes läinud aastaga. Läinud aastal läks aasta lõpu poole allamäge, kuna ta 1925. aastal ülesmäge läinud on. 1924. aastal sai septembrikuul palkadeks välja makstud 130 miljonit, 1925. aastal — 146 miljonit. Oktoobrikuus 1924. a. maksti välja palkadeks 133 miljonit, 1925. aastal — 147 miljonit, novembrikuu jooksul 1924. aastal — 123 miljonit ja 1925. aastal 143 miljonit. Nii näeme, et teatav kurve on alla mindud ning 1925. aasta jooksul on tõusu märgata olnud. (M. Martna, stp: Härra minister, kas see on siis meie majanduse tõusuja langemise mõõt?) Igatahes on see üks mõõdupuu. Ma ei ole siin absoluutset summat mõelnud, selle juurde tulen ka. See võiks olla netto-toodang, kust maha on võetud tooresainete väärtus. Kogu suurtööstuse toodangu nettoväärtus, tähendab juurde arvatud palkade summa, kapitali protsendid, amortisatsioonid jne., on olnud 1922. aastal 2.400 miljonit, 1923. aastal — 3.300 miljonit, 1924. aastal — 3.800 mil-

jonit. Mul puuduvad andmed 1925. aasta kohta, kuid seda võib kaudselt hinnata palkade summa järgi. See proportsioon kõneleb igatahes meie kasuks ja sellejärele võib otsustada, et see kogusumma tõusnud on proportsionaalselt võrreldes palkadega. (M. Martna, stp: Teie eeldate siis, et on olemas tehniline tööjõu kasvamine?) Ütlen, et netto-toodang suurenenud on. (M. Martna, stp: Seda ei saa ometi palkadega mõõta!) Tähendasin, et palgaolud 1925. aastal on just samad olnud, ja mina oletan, et ühele ja samale palgasummale ühel või teisel aastal vastab ühesugune netto-toodangu summa. Muidugi on see kaudne hindamine, sest 1925. aasta kohta puuduvad netto-toodangu andmed. Seda aktiveeti võime tähele panna tööstussaaduste väljaveo andmetest. 1923. aastal on välja veetud 3.200 miljoni eest, 1924. aastal 4.100 miljoni eest ja 1925. aastal 5 miljardi eest. Siin näeme meie tuntavat kasvamist. Tekstiilsaaduste alal on välja veetud 1923. a. 1.065 milj. eest, 1924. a. — 1.457,7 miljoni eest ja 1925. a. — 1.830,3 milj. eest, paberi ja trükitöö — 590 miljonit, 1924. aastal — 640 miljonit ja 1925. aastal — 1.142 miljonit. Lauad, plangud ja liiprid 1923. aastal — 800 miljonit, 1924. aastal — 1 miljard ja praegu umbes sama summa. Siis mulla, kivide ja nende saaduste väljavedu oli 1923. aastal 96 miljonit, 1924. aastal — 214 miljonit ja 1925. aastal 268 miljonit.

Kõige selle aktiveedi tagajärjeks peame lugema ka seda, et meie väliskaubanduses samuti aktiveet läbi löönud on. See on esimene kord. (V. Linnamägi, krst: On see siis ikka tõesti tõsi, et ta aktiivne on?) Siin oleks tõesti põhjust kahelda, aga see on igatahes tõsi. Kui meie väljaveo andmed kokku võtame siis näeme, et käesoleval aastal on väljavedu 9690 miljonit ja sissevedu 9670 miljonit, tähendab umbes tasakaalus. Läinud aastal väljavedu oli 7,8 miljardit, 1924. aastal — 5,7 miljardit ja 1923. a. — 4,8 miljardit jne. Tähendab 1922. aastast alates oleme oma väljaveo kahekordseks teinud. Selle aktiveedi saavutamise juures peab rõhutama seda asjaolu, et meie seda kätte saanud ei ole oma elu vägivaldse kokkusurumise teel, nagu me seda näinud oleme teistel maadel. (M. Martna, stp: Ja kus vähe suuremat korterit luksuseks ei peeta.) Ma lähen üksikasjade juurde pärast tagasi, härra Martna, ja võtan praegu ainult andmed, mis väliskaubanduse kohta käivad. Teil on ju osalt õigus, aga kui meie siiski võtame näiteks Saksamaa, kus ka kaubabilansi tasakaal maksuma pandud ja kus vähenenud väljaveo piiridesse on surutud ka sissevedu. Ka korteritest võib rää-

kida. Saksamaal on igatahes olud paremad, kuid nad on pidanud tasakaalu saavutamiseks oma elunõudeid kitsamatesse raamidesse suruma ning oma sissevedu piirama kitsamaks muutunud väljaveo raamidesse. (Vahelhüüe M. Martna, stp. poolt.) See on kindel. See on ikkagi teatav enesepiiramine ja teatavate tarviduste mahasurumine. Meil on igatahes selles suhtes lahenemist märgata, kuna mujal kokkusurumise peale välja minnakse. Igatahes võrreldes mõne teise riigiga ei ole meie juures sissevedu nii kokku surutud, vaid on läinud aastal oma maksimumi välja andnud. Kui 1923. a. öeldi, et need on vesivärvad, millest keegi üle ei saa, siis ulatusid need vesivärvad 9.300 miljoni peale, tänava aastal aga 9.600 miljoni peale, mis meid aga enam sugugi ei kohutanud.

Kui meie vaatame kaubanduse liikumist, siis näeme, et kõige suurem sisseveotõusu protsent läinud aastaga võrreldes on tooresainete sisseveos, kuna toiduainete sisseveo protsent langenud on. 1924. a. oli toiduainete sissevedu 3.125 miljonit ja läinud aastal 3.337 miljonit, see on absoluutselt rohkem, kuid protsentides oli 1924. a. toiduainete sissevedu 38% ja 1925. a. ainult 34%. Kuna tööstuses tooresainete sissevedu suureneb — 1924. a. 27% asemel 1925. a. 32% —, on valmisainete sissevedu protsentuaalselt vähenenud, nimelt 34% pealt 33% peale. Väljaveos on põllumajanduse saadusi 1925. a. 47,9% ja tööstussaadusi 52,10%. Selle juures on tööstussaaduste hulka loetud välja-töötatud metsamaterjalid, kuna palgid on läinud loodusvarade hulka. Sissevedu üksikasjaliselt hinnates puutub vast silma rõõmutavana peale teiste ainete sisseveo veel väetisainete sisseveo tõus, mis oli 1923. a. 80 miljonit, 1924. a. 130 miljonit ja 1925. a. 237 miljonit, kuna põllutöömashinate sissevedu 1925. a. väiksem on olnud eelmise aasta omast. Nimelt oli 1924. a. põllutöömashinate sissevedu 150 miljonit, kuna aga 1925. a. 95 miljonit. Sisuliselt on raske öelda, kuipalju masinaid põllumajandusesse tegelikult läks, kas rohkem või vähem, sellepärast et endistel aastatel, nagu meie teame, oli põllutöömashinaid rohkem sisse ostetud ja sisse veetud, kui ära müüa saadi, ja müümata masinatest olid pooled ladudes, aga neid ladusid on läinud aastal korda läinud tuntuvalt vähendada.

Kui meie edasi läheme rahandusolude juurde, siis ka siin näeme, et esimest korda on kurss terve aasta jooksul absoluutselt püsinud, ja seda võime igatahes kui esimest saavutust alla kriipsutada. Selle juures ei ole meie tsirkulatsioon suurenenud, vaid võrreldes läinud aastaga koguni vähenenud. 31. jaa-

nuaril 1925. a. oli tsirkulatsioon 3 miljardit 465 miljonit ja umbes sedasama või natukene vähem oli ta 1925. a. lõpul, kuna valuuta ja kullakate kokku nii absoluutselt kui ka protsentuaalselt aasta lõpul suurem oli kui aasta algul. (M. Martna, stp: Kui ainult tööpuudust ei oleks!) Tööpuuduse kohta ei ole mul andmeid käepärast, aga meie ei või öelda, et ta raskemaks on läinud, kui ta oli 1925. aastal, kus meil äärmiselt raske seisukord oli. Kui meie võrdleme tööliste arvu vähemalt suurtes tööstustes, siis meie leiame, et seal mitutuhat töölist aasta lõpul rohkem tööl on olnud, kui aasta algul. (M. Martna, stp: Aga Brasiilia?) Brasiiliaga ei ole midagi teha ja vististi jääb tema meile alaliseks. See on üks väga kurb ventilatsioon või õhuvauk, mis sisemist pressi vastu peegeldab. Seda ei saa salata, kuid et seal teataval määral ka hüpnoosi või suggestiooniga tegemist on, ka seda ei saa salata. (Vahelhüüe M. Martna, stp, poolt.) Ma saaksin aru, kui välja rändaksid tööpoolest ainult need, kes siin tööpuuduse all kannataksid, kuid välja rännata püüavad ka need, kel teatud varandus või kapitaal on. (Vahelhüüe M. Martna, stp, poolt.) Maksuta viimine mõjub igatahes kaasa. (K. Einbund, põl: See on subsideeritud väljarändamine, kui seda ei oleks, siis ei rännataks. — J. Laidoner, põl: Praegu on väljarändamine palju väiksem, kui Vene ajal oli. — M. Martna, stp: Härra Päts katsus omal ajal ka subsideeritud väljarändamist korraldada, aga tal ei läinud see korda.) Seekord oli väljarändamine teisele poole ja raske on tööpoolest öelda, kas praegune väljarändamine väiksem või suurem. (J. Laidoner, põl: Palju väiksem!) Siis oli väljarändamine Venemaale ja tuleb arvesse võtta, et tol ajal Venemaa olud palju soodsamad olid kui praegu Brasiilias.

Kui meie edasi läheme eelarve juurde, peale tasakaalustatud eelarve, siis võime öelda, et 1925. a. ka eelarve täitmine tasakaalus on. Läinud aastal oli tulusid 7.749 miljonit ja kulusid 7.422 miljonit, seega oleks eelarve täitmisel läinud aastal umbes 300 miljonit ülejääki. Võiks vast öelda, et meie selle ülejäägi saavutanud oleme sellepärast, et meie edasi rullinud oleme täitmata kohustusi, kuid pean ütleva, et läinud aastal seda ei ole olnud, vaid meie oleme koguni nõudmiste summat, mida tuleb järgmise aasta peale üle viia, suutnud vähendada umbes 100 miljoni marga võrra. Nii võib öelda, et meie kohustuste koorem, mis 1925. aasta pealt üle läks, väiksem oli kui enne, võib olla aga veelgi kahaneb

selle tõttu, et meie osa kohustusi katta võime kolme kuu arvel. Nii võib loota, et meie saame selle halva eelmiste aastate kohustuste summa kord-korralt raami sisse suruda. Muidugi olen ma kaugel sellest, et öelda, et need on tundemärgid, mis näitavad, et meie elu normaalne on, vaid mina ütlen, et need on ainult eeltinngimised, et meie majanduselu, mis kõikuma oli hakanud, vähemalt teatud tasakaalu on viidud ja ma kriipsutan alla, et seda on teatud viisil kätte saadud.

Kuid meie ei pruugi sugugi tähele panejata jätta varjukülgi. Meie rahvus-sissetulek, kuidas meie teda ka ei kalkuleeriks, on ikka 30—31 miljardit ja kui meie selle ära jaotame inimeste arvu peale, siis saame 28—30 tuhat iga inimese pealt aastas ja sellejuures on see arvatud brutto, sellepärast et siin on veel sisse kalkuleeritud näiteks suurtööstuse alal kapitali protsent, kuna põllumajanduse sissetuleku juures küll loomatoit maha on arvatud, kuid need on siiski brutto sissetulekud. Peab ütleva, et kogu seisukorra raskus seisab selles tööelus. Sest kui meil on sissetulekuna ainult 28—30.000 marka inimese pealt ja kolmeliikmelise perekonna pealt 90.000 marka, ning kus statistika näitab, et meie eksistentsmiinimum on aastas 120.000 kolmeliikmelise perekonna kohta, siis peame ütleva, et kogu selle küsimuse raskus on tõesti, et meie sissetulek keskmiselt alla eksistentsmiinimumi on. See on tõsiasi, mida ära tundma peab ja mille vastu abinõusid otsida tuleb. Sarnases olukorras on eriti iga maksukoorem raske, eriti meie väikese riigi juures. Sarnase väikse sissetuleku tagajärjel on alatoitlus, haigused, halvavad korteriolud ja teised pahed. Võtame kultuurilise arengu, öeldakse ju nii tihti, et meie inimene olevat loid ja passiivne, kuid kui suurel massil sarnased väikesed sissetulekud olemas, siis ei saa neilt midagi paremat nõuda. Meie peame teid otsima oma sissetulekute suurendamiseks. Muidugi ei ole see ühe-kahe päeva töö. Ma ei usu ka, et praegune valitsus suudaks sellel alal midagi nii väga palju ära teha, sest ma vaatan selle valitsuse, kui ajutise töövalitsuse peale. Kuid siiski peame selle diagnoosi oma majandusprobleemile seadma ja küsimust analüüeerima just sellelt seisukohalt.

Meie rahvuskapitaal, meie rahvusvarandus ei ole kahjuks ära hinnatud. Läti on hinnanud selle 1 miljoni dollari peale, see on umbes 400 miljardit Emk. Arvatakse, et see rahvusliku varanduse hindamine natuke kõrge on. Meil loetakse põllumajanduslik inventaar 50 miljardit, tööstusinventaar 21 miljardit, linnamajad ei ole veel ära hinnatud, kuid umbes võib öelda 20—30 miljardit, peale selle veel sadamad, raudteed, laevad jne.

Ma ei usu, et meil rahvusvarandus rahasse hinnatult kõrgemale tõuseks kui 120—150 miljardit. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Suurem? Kui rahvusvarandus suurem oleks, siis oleks pilt veel kurvem. Sest praegu peab ütleva ei leia meie, et meie tagavarad tõuseksid nii väga, see on lisaväärtus tõuseks. (Vahelhüüe pahemalt poolt. — M. Martna, stp: Kuidas võib lisaväärtus tõusta, kui tööjõud kasutamata jääb?) Kuidas? (J. Laidoner, põl: See tööjõu kasutamine ripub ära kliimast, ega meie ei saa oma talvet lühemaks teha.) See on igatahes probleem, mille juures ma pärast peatuda mõtlen. Páris pessimistid ütlevad, et elame peaaegu oma kapitalist ja sööme seda. Nii pessimistlik mina sedakorda ei tahaks olla. Lähemalt vaadates leiame siiski teatud lisaväärtuse kasvu. Näiteks põllumajanduses on 1920.—1925. aastani tõusnud eluta inventaar keskmiselt umbes 40—50% ehk 5—6 miljardi marga võrra, elusa inventaari näol, näiteks piimalehmade hulk on tõusnud 3—4 aasta jooksul kunni 50% — on juurdekasv umbes 4 miljardit marka. Tööstusse suurt lisaväärtust juurde tulnud ei ole, kuid teatud aladel on parandused läbi viidud, nagu väiketööstuses jne., mis on küll sündinud tihti laenatud summadega. Kuid siiski on kapitali tõus eramajanduses viimastel aastatel 13—14 miljardit. Siit peab maha arvama summad, mis riigilt laenatud või Eesti pangast põllumajandusele ja tööstusele antud, kokku umbes 6—7 miljardit. Seega oleks juurdekasvu 6—7 miljardit, see on 7 aasta jooksul, tähendab iga aasta 1 miljard. Kui arvame selle kapitali peale, siis on lisaväärtus äärmiselt väikene ja see on traagika, mis kõik raskused enesega kaasa toob. Kui lisaväärtus ainult 2—3% on, siis on raske uue kapitali juurdevõtmise näol seisukorda parandada. Ma tooksin näite Poolast, kes samuti sarnases seisukorras, kui meie, ja kelle lisaväärtuse protsent samuti madal. Kuid nende juures on püütud seisukorda sel teel parandada, et väljamaalt suuremaid summasid laenatud on ja rahvamajandusse edasi antud. Neid summasid on laenatud Ameerikast 10—12-lise protsendiga. Poola mahutas selle kalli laenu oma rahvamajandusse, kuid tagajärg oli see, et rahvamajandus mitte kõrgetele protsentidele vastavalt lisaväärtusi juurde ei loonud, vaid palju väiksemal määral, mispärast see laenuoperatsioon rahvamajandusele ainult kahju juurde tõi. Ka meie rahvamajandus ei kannu kõrgeid protsente ja meie näeme, et raskused on suured ja sellepärast peame väga ettevaatlikud olema üldise arvamise juures, et meie seisukorda see parandab, kui meie nüüd

palju laename. Meie siselaen on võrdlemise kõrge protsendiga ja kui meie teda keskmise tulukusega ettevõttesse mahutame, siis tükitab see ka juurde „rullima“, see on kasu asemel kahju tooma, nii kui meie seda tegelikult tihti näeme. Sarnase protsendiga laenamine suures maasstaabis ei paranda seisukorda. Sellepärast peame väga ettevaatlikud olema ja välja otsima paremaid ja kandvamaid majandusalasid, nende tulukust ette kalkuleerima ja ainult sinna kapitaali investeerima. Laenatud raha ilma ettevaatusega igalpool tarvitada, teeks seisukorra aga ainult raskemaks.

Ma tooksin siin näite, kuidas laenudeandmine võiks ehk seisukorda halvendada ja laenude vast mitteandmine või tagasihoidlikkus võib seisukorda koguni parandada. Võtame tööstuse seisukorra, kes rohkem on laenu saanud kunni 1924. aastani, ning väga vähesel määral viimasel ajal. Mina arvan, et seisukord laenu mitteandmise tagajärjel halvemaks ei ole läinud, vaid ta on terveenenud, paremaks ja produktiivsemaks läinud. Kuid põhjus on mujal. Uut majanduspoliitikat 1924. aastast ajama hakates ütlesime, et see on puht põllumajandusliku orientatsiooniga — tegelikult sündis aga suurtööstuse kaitsetollide tõstmine. Sisuliselt tegime rohkem tööstuse majanduspoliitikat. Mina arvan, sisuliselt on need kaitsetollid, mis sellest ajast pärit, meie tööstuse peale häid tagajärgi andnud, paremaid, kui oleks andnud laenuandmine kalli protsentiga ja aktiveedi tõusu tööstuses tuleb igatahes selle arvele kirjutada. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Sarnane asi on siiski ainult ajutine abinõu, ja kui meie sissetulekud ümber grupeerime tollide tõstmise abil, saaksime parema lisaväärtuse loomise võimaluse küll tööstuses, kuid see sünnib teiste alade kulul. Sellepärast muidugi sarnast asja võib ju teha üksikutel kordadel, kuid üldiselt ei too see kasu ja tuleb ikkagi teisi abinõusid tarvitada.

Meie aga oleme üldiselt sellele tundmisele jõudnud, et kõrge protsendiga laen rahvamajandust ei elusta, vaid teda halvemaks teeb, siis ümberpöörduvalt öeldakse, et kõik headus seisab selles, et meie odavalt riiklikku laenu anname ja et see oleks õige majanduspoliitika ja ainus võimalus seda produktiivteeti tõsta. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) Mina olen optimist korstnasse kirjutamise asjas, võib olla, et meie seda ei pruugi teha. Pikema aja jooksul, ma arvan, ei ole sellel operatsioonil ka mõtet. See on teatav nõiaring, see riigilt laenamine, sest riik võtab raha maksumaksjate käest ja laenab seda jälle neile tagasi. Kui tahaks pealegi õiglane olla ja kõigile võimalikuks teha neid riiklikke mõnususid saada, siis

peab ta selle summa jälle tagasi laenama igale üksikule maksumaksjale, ja tagajärg oleks ainult see, et üleval pidada tuleks kallis administratsioon, et seda maksu sisse võtta ja pärast tagasi laenata. See nõiaring iseenesest meie rahvamajandust ei elusta. Peale selle, kui see laenuprotsent veel odav on, siis tõrjume kogu väliskapitaali enesest eemale. Ka see väliskapitaal, mis sisemaal praegu tegutseb, oleks sunnitud minema ja uut väliskapitaali aga üldse sisse ei saa tulla. Kui ühte finantseeritakse 5—6%-diga, siis ei saa teine ettevõtte enam tekkida, kes väljamaa kapitaaliga töötada soovib, sest ta peab selle eest 10—12% maksma ning ei suudaks eelmisega võistelda.

Kui meie praegu oma oludes kestvalt madala protsendiga laename, siis tekitame haiglase ettevõtlikkuse, sest meie rahva üldine meeoleolu sõdade tagajärjel ei ole veel küllalt kaine, et ta laenuga mõistaks mõistlikult ümber käia, et 10 korda enne kaaluda ja kalkuleerida, kui laenu võtta. See oli enne sõda, kus madala protsendiga laenata võis, sest siis oli laen õnnetuks, nüüd aga laenatakse ilma järele mõtlemata. Madala protsendiga vabalt laenates looksime pealegi igasugu ettevõtteid, mis vähese tulukusega. Meie ülesanne on aga praegu välja otsida neid alasid, mis kõige suuremat tulukust annavad ja juhtida kapitaali just neile aladele. Peale selle ei saa salata, et riiklikud laenud ja toetused enesest teatavat demoralisatsiooni kaasa toovad, nii et igauks majanduse alal tegutseja ettevõtte lõppude-lõpuks enda kui suure heategija peale vaatab, kellele tingimata riiklik toetus peab olema. Meil on isegi nii kaugele mindud, et tugevad spordimehed tulevad riigi käest abi saama, et oma spordiplatsi tasandada. Kaugemale tõesti enam minna ei saa.

Praegu ei ole meil küll valikut: väliskapitaali ega ka sisemist erakapitaali ei ole — paratamatult peab riik võimaluse piires ajutiselt appi tulema ja loomulikult sarnase protsendiga, mida finantseeritav ettevõtte kanda suudab, sest sellest kandejõust kõrgema protsendiga laenamine viiks majanduslikke ettevõtteid ainult hukatusse. See võib aga ainult ajutine nähtus olla, kui hädaabinõu, kui väljaveo, millest tulevikus üle saama peame. Peaabinõu ja üldine tee on ikkagi see, et peame tõstma üldist toodangut, üldist tööviljakust, peame majandust otstarbekohasemalt katsuma ümber töötada, et tõuseks üldsissetulek, sellega ühes tõuseks see osa, mis tarvitamiseks läheb ja ka see osa, mis lisaväärtuseks läheb. Üldist sissetulekut peab katsuma tõsta. Selle frondi vastu tulebki meil, minu arvates, kogu meie majanduspoliitika

tikat tulevikus juhtida, kõik ümber hinnata seisukohalt, kuidas tõsta üldist rahva sissetulekut ja kuidas seda kõige viljakamaks muuta. Kärpimised, mis teha võib eelarve alal, on sama, kui rihma tõmbamine nälja ajal ja sellest mingit kasu ei ole. Püüame sellepärast lühidalt läbi vaadata, mis sellel alal võiksime teha ja missugused puudused sellel alal silma paistavad.

Rahapoliitilisel alal peame raha eestkäit sinna juhtima, kus see otsekohe uusi väärtusi juurde loob, mittetarvitamise alale ei saa meie praeguse rahakitsikuse ajal raha juhtida, vaid ainult sinna, kust otsekohe uusi väärtusi loota. (M. Martna, stp: Ei raha ise loo!) Loomulikult ei loo ta ise. Aga ainult töjõud ei loo ka midagi, vaid tarvis on neid mõlemaid ühendada. Rahaasjanduse alal tuleb palju üksikasjalikult kalkuleerida, tuleb juba laenu väljaandmise juures kustutamise programm välja töötada, tuleb selgeks teha, mida kapitaal teatavates alades luua võib, kui teda teatavatesse ettevõtetesse rakendatakse. Kauaaegne võlakustutamise programm tuleb kohe välja töötada, nii et ka ettevõtja võlatasumisega raskustesse ei satuks. See on just probleem, miks meie lühikeseajaliste laenude pealt üle minema peame pikaaja laenude peale, ja et meie tarviliku pikaaja laenu loome. Päevakorral on maapanga küsimus, maapank on tarvis käima panna. Kuid siin ei saa arvata, et sellega palju uut laenukapitaali juurde tuleb, või et sellega

ettevõtetele. Kuid sel oli sarnane seisukord, et selle panga ülesandeks oli ühe suurema Ameerikalt saadud laenu ärajagamine. See oli kõik. Meil ei ole loota, et niisuguse panga võiksime asutada, ja minu arvamise järgi ei saaks meie tööstuspank muud teha, kui olemasolevaid krediite ja summasid otstarbekohasemalt korraldada ühes keskkohas, selle juures ära võttes rasket riisiko-koormat, mis praegu lasub niisuguse Eesti panga kui ka teiste erapankade peal, tööstusele antud krediitide ja garantiide näol. Selle probleemi lahendamisel on mitmesuguseid kavatsusi tehtud ja mina arvan, et meie peaksime siin mingisuguse segatööstusliku panga looma, mis annaks tööstustele ühest küljest talituskapitaali, mis sisuliselt küll pikaajaline laen, senni kui tööstus töötab, kuid mille tagasinõudmine on siiski võimalik teatava tähtsajajooksul, aga mitte 3. päeva jooksul, nagu see praegu lühikeseajaliste laenude juures, vaid umbes 6 kuu või 1 aasta jooksul. Ja teisest küljest võiks see pank, kui võimalik, tööstustele ka pikaajalist laenu anda. Niisugune asutus peaks ellu kutsutama ja selle ellukutsutamiseks oleks tarvilik eestkäit ühendusesse astuda väljamaa rahaliste ringkondadega, et nad seda asutust saaksid kontrollida, sellega ühenduses valvata ka meie tööstuse soliidust. Edasi oleks tähtis, et sellele asutusele vastutamisel eesõigus antakse teiste pankade ees. Selles mõttes on juba eelmine Vabariigi Valitsus samme astunud ja praegune Vabariigi

Valitsus astunud samme selle suunal. Meie peame lootes, et sellele alale juurde loob, mittetarvitamise alale ei saa meie praeguse rahakitsikuse ajal raha juhtida, vaid ainult sinna, kust otsekohe uusi väärtusi loota. (M. Martna, stp: Ei raha ise loo!) Loomulikult ei loo ta ise. Aga ainult töjõud ei loo ka midagi, vaid tarvis on neid mõlemaid ühendada. Rahaasjanduse alal tuleb palju üksikasjalikult kalkuleerida, tuleb juba laenu väljaandmise juures kustutamise programm välja töötada, tuleb selgeks teha, mida kapitaal teatavates alades luua võib, kui teda teatavatesse ettevõtetesse rakendatakse. Kauaaegne võlakustutamise programm tuleb kohe välja töötada, nii et ka ettevõtja võlatasumisega raskustesse ei satuks. See on just probleem, miks meie lühikeseajaliste laenude pealt üle minema peame pikaaja laenude peale, ja et meie tarviliku pikaaja laenu loome. Päevakorral on maapanga küsimus, maapank on tarvis käima panna. Kuid siin ei saa arvata, et sellega palju uut laenukapitaali juurde tuleb, või et sellega

ettevõtetele. Kuid sel oli sarnane seisukord, et selle panga ülesandeks oli ühe suurema Ameerikalt saadud laenu ärajagamine. See oli kõik. Meil ei ole loota, et niisuguse panga võiksime asutada, ja minu arvamise järgi ei saaks meie tööstuspank muud teha, kui olemasolevaid krediite ja summasid otstarbekohasemalt korraldada ühes keskkohas, selle juures ära võttes rasket riisiko-koormat, mis praegu lasub niisuguse Eesti panga kui ka teiste erapankade peal, tööstusele antud krediitide ja garantiide näol. Selle probleemi lahendamisel on mitmesuguseid kavatsusi tehtud ja mina arvan, et meie peaksime siin mingisuguse segatööstusliku panga looma, mis annaks tööstustele ühest küljest talituskapitaali, mis sisuliselt küll pikaajaline laen, senni kui tööstus töötab, kuid mille tagasinõudmine on siiski võimalik teatava tähtsajajooksul, aga mitte 3. päeva jooksul, nagu see praegu lühikeseajaliste laenude juures, vaid umbes 6 kuu või 1 aasta jooksul. Ja teisest küljest võiks see pank, kui võimalik, tööstustele ka pikaajalist laenu anda. Niisugune asutus peaks ellu kutsutama ja selle ellukutsutamiseks oleks tarvilik eestkäit ühendusesse astuda väljamaa rahaliste ringkondadega, et nad seda asutust saaksid kontrollida, sellega ühenduses valvata ka meie tööstuse soliidust. Edasi oleks tähtis, et sellele asutusele vastutamisel eesõigus antakse teiste pankade ees. Selles mõttes on juba eelmine Vabariigi Valitsus samme astunud ja praegune Vabariigi

mesi, kes oma ülesandega valmis ei saa, kes kohased pole selleks. Ma loodan, et neid palju pole, kuid et neid on, selleks on mul andmeid. (M. Martna, stp: Mina sooviksin ka, et neid liig palju ei oleks.) Ma soovin ka, kuid neid on. Siis peaksime sellest hoiduma, et meie kuidagi viisi riikliku erisoodustamise abil ja toetuste abil just neid virolejaid ei aita end läbi vedada, kes ise seal hakkama ei saa. Meie ei suuda riiklikul abil neid läbi aidata. Nad peavad välja langema ja ruumi andma nendele, kes tahavad, oskavad ja jõuavad ise maad harida. Eestkätt peame meie rõhku panema kõlbmata maade peale. Mul on tundmus, et meie oleme siin senni istunud, nagu koer heinahunniku otsas, nagu oleks need jumal teab mis väärtused. Ma sain hiljuti kirja isiklikult tuttavalt, ta on maakonnalinna üksjõukam kaupmees, kes oleks heameelega tahtnud omale soosse kohta luua, selleks oleks kõlbmata maad tarvis 60 tiinu. Temale öeldi, et norm on anda 30 tiinu. Ta kalkuleeris järele ja leidis, et niisugune üksus ennast ära ei tasu, ja tagajärg on see, et kõik need tiinud on praegu mädanemas põhjavees. Sellest peame üle saama. Ja kui siis Brasiilia rändajaid meelde tuletada ja oletada, et meie nendele soo kätte anname, — ega see neid veel õndsaks ei tee. Aga meie peame selle kõlbmata maa neile andma, kel kapitaali ja tahtmist on seda harida. Ja ega see ise padrikut maha raiuda ja kraave kaevata ei suuda, vaid siin leiab see Brasiiliasse rändaja omale tööd ja teenistust.

Peale selle muidugi on tarvis kalkuleerimise alla võtta need üksikud põllumajanduse harud ja välja kalkuleerida, mis kõige tulutoovam on. Peab konstateerima, et meie põllumajandus teataval viisil areneb ja edasi areneda võib. Näiteks on üle mindud piimaasjanduse peale. See intensiivsus peab süvenema, kuid selle eel peab käima kindel majanduslik kalkulatsioon. Ei pea ära unustama, et kui põllumajanduses suureneb intensiivsus, siis ka lisaväärtus väheneb. Ja igakord, kui meie ette võtame seal teatavaid kavatsusi, siis peame jälle kindlasti ette kalkuleerima, kas see ära tasub kapitaali protsendid, mis meil kasutada on ja mis meil võimalik saada on.

Põllumajanduse toodangu tõstmise juures ei mängi väikest osa läbikäigu teed, ja neid on püüdnud valitsus jõudu mööda teha. Ma nimetan praegu suuremaid ehitusi: Pärnu-Eidapere ja Sonda-Mustvee raudtee. Kuid siin lubage mul siiski kahtlust väljendada, kas meie siiski suuremal määral suudame investeerida raudtee sisse kapitaale ja kui meie need suured summad investeerime, kas nad vastavalt produktiviteeti teatud nurgas

tõstavad. Ma usun seda kindlasti, et praegusel juhtumisel, kus 200 versta asemel tuleb ühendus 100-verstaline, see majanduslikult end ära tasub. Kuid suuremate ettevõtete juures, kus õige suured summad investeerida tuleksid, seal peab kindlasti ette kalkuleerima. Kui meie kalli rahaga peaksime neid ehitusi ette võtma ja kui majanduslik toodang sellejuures mitte vastavalt ei tõuse, siis saame niisuguse nähtuse, nagu Poolas võime tähele panna, kus investeeritakse nii, et lisaväärtus investeerimise protsenti ei kata. Põhimõttelikult tuleb siin muidugi niipalju teha kui võimalik, sest läbikäiguteede kaudu võimaldub saaduste turule toimetamine ja oleneb ettevõtete tulukus. Eestkätt peame muidugi maanteede korraldamise juurde jääma ja sellepärast ma tahan alla kriipsutada seda positiivset külge, mis eelarvel on, et ta natuke võimaldab meid maanteede korrashoidmiseks rohkem teha, kui senni. See on hädatarvilik, et meie praegusi teid võiksime korraldada, nii et seal autobussid ja veoautod võivad sõita. Siis oleksime õige palju kätte saanud. Muidugi, seda ei tule teha sarnaselt, kui ta maksva korra järele kipub kujunema, see on, et riik peaks oma metsakohtade järgi teetükisid igas vallas sillutama ja tegema, see oleks kõige suurem jõupillamine. See peaks ikka sündima nii, et tähtsamad traktid, kus liikumine elavam, riigi kulul korras hoitaks.

Edasi. Härra Martna tuletas meelde, et kapitaal üksi ei loo, vaid töö kui sarnane. (M. Martna, stp: Tööandja loob, kapitaal on ainult abinõu.) See on õigus, aga ma pean ka tähtsamatest abinõudest rääkima. Töö korraldamine, ega töö... (Vahel hüüe M. Martna, stp. poolt. Siseminister K. Einbund: Teie eriti rõhutate seda!)

Töö tempo ja töö produktiviteet, kui meie tahame üldist tõusu kätte saada, siis muidugi tuleb erilist tähelepanu nende peale pöörata, ja peab ütleva, et just selle suure küsimuse analüüsimine ja andmete kogumine sel alal meil kahjuks väga puudulik on. On õige halvad andmed olemas, meie ei ole seda küsimust üldse arutanud. Teistel maadel näeme, et ta tihti esimesesse järjekorda seatakse ja seda täie õigusega. Võtame näiteks maa, kus nii öelda löögifrontidega kõiki tegeliku tähtsusega küsimusi lahendatakse, see on Nõukogude Venemaa, kus pandi see löögimees Dshershinsky, kes enne tsheka juht oli, töö produktiviteedi küsimust selgitama ja analüüserima, ning on selle läbi juba ka teatavalt tagajärgi kätte saadud. (M. Martna, stp: Nad hakkasid seda liiga hilja tegema.) Mina ei taha neid kritiseerida, siis

leiaks vast muudki kritiseerimiseks, aga igitahes seda positiivset külge, mis seal ära tehtud, peab tunnustama. Siiski peab ütleva, et nad enne sel alal tegutsema on hakanud kui meie.

Kui aga küsimuse lahendamisele asuda käepärast olevate andmetega, siis need üksikud andmed, mis olemas on, näitavad, et meil töö väärtuse ja lisaväärtuse hulga suhtes väga kurvad tagajärjed on. Lisaväärtus iga töölise peale — ma tarvitän ühe Ameerika teadlase kõnest andmeid, ta materjalide põhjal, kuipalju tuleb iga töölise peale aastas lisaväärtust, — maha arvatud tooresaine väärtus, oli järgmine. Enne sõda tuli Britis iga töölise peale tööstuse lisaväärtust, ühes arvatud tööpalk, 480 dollarit; Ameerikas tuli 1913. a. lisaväärtust töölise peale 1.087 dollarit, 1914. a. — 1.171 dollarit ja 1919. a. — 2.236 dollarit. Muidugi, siin tuleb silmas pidada dollari ostujõu muutmist, nii et reaalne lisaväärtus seesama on. Edasi andmed samast kõnest: Kanaadas 1910. a. — 1.095 dollarit ja 1920. a. — 2.676 dollarit. Norras oli samal ajal lisaväärtus 251 naelsterlingit. Venemaal oli 1907. a. lisaväärtus 770 kuldrubla, mis on umbes 385 dollarit, see on umbes 3 korda vähem kui Ameerikas. Meil aga 1924. a. oli netto-toodang tööstuses 3.842.000.000. Jagades selle 30.000 töölise peale, saaksime meie oma tööliste netto-toodangu 126.000 marka ehk 336 dollarit. Tähendab, Venemaal enne sõda oli lisaväärtus 385 dollarit, meil aga 336 ja Ameerikas praegu 2.230 dollarit. Vaadake, need on need tõsiasjad, mis räägivad. Vaatame üksikuid alasid eraldi. Mul läks korda ainult tsemenditööstuse kohta andmeid saada, kuna teised tööstusalad on ümber korraldatud ja nüüd uusi aineid produtseerivad, mille tõttu neid ei saa võrrelda ennesõjaajaga. Tsemenditööstust kui massilist tööstust saab aga võrrelda ja siin on andmed sarnased, et näiteks Inglismaal, ametnikud ja töölised kokku arvatult, tuleb aastas iga töölise peale 194 tonni tsementi, Ameerikas 395 tonni ja meil 2 vabrikut kokku arvates 1913./1914. a. 80 tonni, 1923. a. ainult 65 tonni. Need on muidugi andmed, mis meie kasuks ei kõnele. Loomulikult, kui meil töölise peale langeb ainult 60—70 tonni ja Ameerikas selle vastu 400 tonni, et see halvavalt mõjub, pealegi kui meie tsementi välja veetakse Ameerikasse ja teistesse enamproduktiivsema tööstusega maadesse. Sellest lisaväärtusest on tööpalk umbes 40% igal maal, Ameerikas ja Kanaadas 35—36% ja meil samuti 40% ümber. Muidugi on töö produktiviteet mitmesugustest faktidest, töö intensiivsusest, töö abinõudest ja töö

organiseerimisest, need on loomulikud... (M. Martna, stp: Härra minister, neid viimaseid peaksite kõige rohkem alla kriipsutama.) Jah, seda ma ei salga, et kõige suuremaid tagajärgi annavad need viimased, kuna meil aga esimene kõige kättesaadavam on. (M. Martna, stp: Ameerikas tuleb töö produktiivsus just sellest, et seal sisseseadete ja organiseerimise peale pearõhk pannakse.) See on nõnda, kuid ma toon seda kui üldist tõsiasja, millest pärast sisuliselt vastu peegelduvad need tagajärjed, mis meil käes on. (M. Martna, stp: Aga sellest võib valesti aru saada, öeldakse, et meie tööline on laisk.) Kui selle juurde minna, siis mina seda ei ütleks, et meie tööline otsekohe tööd teha ei viitsi, eriti siis, kui töö otstarbekohaselt korraldatud ja teda tükitööga intensiivsele tööle virgutatakse. (M. Martna, stp: Logisevate tööriistadega ei saa ka tükitöö juures produktiviteeti tõsta.) Tükitöö on siiski abinõu, millega meil töö intensiivsust tõsta võib. Üksikutes tööharudes on sel teel töö produktiivsust umbes kahekordselt tõstetud, võrreldes keskmise töönormiga, nii et sellega peab arvestama, ja selle vastu vaidlemine vast ei oleks ajakohane. Muidugi, tööstuse organiseerimine on samuti suure tähtsusega, mitte üksi seda, et paremaid abinõusid soetada, vaid väljamaal näiteks on ka võimalus spetsialiseeruda. Seal on massiline tööstus ja tööstuse produktid saadetakse laialdaselt turule, kuna aga meie tööstus väikese turu kohaselt on kokku surutud ja näiteks sadamatehased alates automobiilist ja kirjutusmasinast kunni jäälohkujateni kõike parandavad. Arusaadav, et töö produktiviteet selle läbi langenud on ja sellel alal peame meie tõesti mõtlema turu laiendamise peale. Mina arvan siin uuesti esile tuua meie kavatsused majandusliku koostöö alal Lätiga. Meie ei saa nendest mööda minna, kuigi üksikud härrad selle vastu on, tarvidus kirjutab seda ette, et turu ulatus peab suurenema, mille tõttu võimalik oleks teatavat spetsialiseerumist tööstuses läbi viia. Näiteks meie tekstiiltööstus. Lätis valmistatakse enam peenikest riidet, naisterahva riidet, kuna meil enam valmistatakse jämedaid riideid. Nüüd, kus meie ikka veel kunstlikult edasi arendame seda teist ala võistluse õhinas, ja kui lätlased jälle meiega võisteldes vastupidist ala arendavad, siis oleme pea kängus mõlemad. Selles mõttes on mida rutem, seda parem, kokku leppida, sest kui meie hilja teeme seda, siis ei passigi üldse kokku leppida, pealegi võib see liig hilja olla. (M. Martna, stp: Võtke Marx aluseks, see on see ühis-

kondlik tööjaotuse printsiip.) Aga mis pärast ma teda võtma ei peaks? Ma arvan, et Marx ühiskondlikule arenemisele väga õieti diagnoosi on pannud. (Vahelhüüe M. Martna, stp. poolt.) Neid lõpuresultate meie ei pruugi praegu lahendada, Teie ise olete ju ka sellel arvamisel, et need praegu päevakorras ei ole, tähendab, praegu võime siis täiesti ühel arvamisel olla.

Siin tähendati vahele, et meie ei saa oma kliimaatilisi olusid muuta. Meil on tõesti nuhtluseks see pikk talv, mille jooksul ei saa meie midagi teha põllumajanduse alal. Sellepärast peaks kodutööstust igapidi õhutama talve jooksul. Ma võin õnneks öelda, et eelarves on korda läinud väikest summat sisse võtta kodutööstuse instituudi jaoks, tähendab, et vähemalt naiskodutööd korraldada ja õhutada. (M. Martna, stp: Mina kardan, et meie selle instituudiga jälle ladvast peale hakkame.) See teostamine ei ole veel alanud ja meie vaatame, kuidas seda edaspidi tehakse. Kuid kindel on, et meie kodutöö harilikuks tarvitamiseks tuleb kallim kui vabrikutöö. Ja kui meie üldse tahame kodutööd arendada, siis peab ta üle minema rohkem kunstilisele alale, et ta annaks rohkem väärtuslikumat ja ilusamat kui vabrikutöö, sest ainult siis hinnatakse kodutööd rohkem. Kuid meie ei suudagi sarnast kodutööd ise ära tarvitada, ja meie võime seda tööd arendada ainult siis, kui meil korda läheb teda välja saata, kus meie turgu leiame, mis kodutöö õiget väärtust hinnata suudab.

Mina peatuksin veel ühe väikese asja juures ja nimelt seltskondliku kutsekihituse juures. Tõsi on, kui meie võrdleme oma produktiivseid tööalasid ja mitteproduktiivseid tööalasid teiste maadega, siis see pilt ei ole halb. Meil ei ole aktiivseid kodanikke produktiivsel alal protsentuaalselt mitte vähem kui teistel maadel, kuid on tarvis arvesse võtta seda palju väiksemat tulukust ja kandevõimet, mis meil on. Näiteks on meie pankade kogukapitaal vaevalt $\frac{1}{3}$ ennesõjaaegsest, kuid kulud ja ametnikkude personaal on palju suurem kui enne. See on üks väike näide.

Puhkepäevade kohta olen andmed saanud: Prantsusmaal on peale harilikkude pühapäevade ainult 8 püha, kuna meil on 17 püha. Kuid mitte üksi seda. Pühade vahele tulevad tihti laupäevad või üksikud äripäevad, kus töö loomulikult ka seisab. Prantsusmaal, nagu tegelikult andmed näitavad, töötatakse keskmiselt seega 305 päeva, meil on aga tööstuses ainult 286, nõnda et meil töötatakse umbes 20 päeva vähem. Kui meie arvame keskmise palga, ma olen võtnud just

nende töötundide järele, mis tegelikult välja makstud on, nimelt 180 marka, siis kaotame meie oma pühadega tööpalkasid 108 miljoni marga peale aastas. (M. Martna, stp: See oleks ainult siis, kui meil selle tööjõuga midagi peale hakata oleks.) Meil seisavad kõik produktiivsed alad, millel turg kindlustatud on, ja siis tuleb välja, et meie kaotame 108 miljonit marka tööpalkasid, mis on netto-toodangust 40%. Seega on siin igatahes tegemist $\frac{1}{4}$ -miljardilise puudujäägiga rahvamajanduses, mis ainult selle tõttu on tekkinud, et meil puhkepäevaid rohkem kui väljamaal.

Lõpuks on tähtis see töövaim ja töökultus mis eriti kõrgemate haritlaste ringkondades ehk kvalifitseeritud ringkondades valitseb. Vene... (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.) See ei käi kellegi erakonna kohta, vaid teatava nähtuse kohta, ja see on tekkinud Vene ajast, kus haritlastel kui ka kvalifitseeritud inimestel võimalik oli saada mõnusesi Vene talupoja kulul ja Vene talupoja kulul mõnusesasti ja ilma jõupingutusega ära elada. See Venemaa on igatahes kadunud ja võib kindlasti öelda, et seda Venemaad ega niisuguseid võimalusi enam olema ei saa. Sellepärast peame meie teistpidi orienteeruma, nagu näiteks Läänes, kus igäüks ainult oma jõu peale lootes püüab produktiivset tööd teha. Juba koolides peaks see kasvatus läbi minema, et mitte kasvatada abituid inimesi, vaid aktiivseid kodanikke, kes ise tööd organiseerida tahavad ja oskavad ning teistele töövõimalusi annavad. Seda on meil tarvis just meie haritlaste ja meie kvalifitseeritud jõudude juures. (Vahelhüüe E. Veberman'i, rhvsv poolt.) See mehtüüp ei ole kahjuks ideaaliks seatud, kes produtseerivat, loovat tööd teeb, vaid meil on veel veneaegne vaade, kantsleiametnikkude või boheemlase vaade, nii ülevalt alla nende peale, kes seal majanduslikult produktiivsel, looval alal töös on. Muidugi, produktiivseid tagajärgi meie nende üksikute abinõudega kätte ei saa ja ühtki universaal abinõu ei ole, mis meie olusid võiks parandada, vaid sellele viib meie kõikide kodanikkude ühine ja heatahtlik töö. Meie peame püüdma oma tööd teha viljakamaks, ära kasutades ka neid võimalusi, millest meie praegu halvaks panevalt mööda läheme. (M. Martna, stp: Härra minister on siis belletristika tarvis?) Seaduslik võim ja valitsus saab ainult ergutada, juhtida, nõu anda, kuid ilma üldise koostööta ei ole võimalik midagi ära teha. Kui meil läheb korda töö tulukust ja viljakust tõsta, siis lahenduvad pärast kõik probleemid, mis nüüd lahendamist ei leia ning ülesaatunud on. Ma olen siiski optimist ja arvan,

kuigi meil praegu raske on, et meie majandus on täiesti kindlal teel ja liigub õiges sihis, kuigi meie salata ei saa, et meie praegu vastu mäge läheme; kuid ühisel jõupingutusel loodame, et meie varsti ja kindlasti välja saame paremale ja kergemale arenemise teele.

J. Vain (stp): Ma teen ettepaneku, läbirääkimisi eelarve puhul pidada teisipäeval Riigikogu koosolekul.

Juhataja **J. Zimmerman**: On ettepanek tehtud, läbirääkimisi eelarve puhul pidada teisipäeval Riigikogu koosolekul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Ma kuulen ettepanekut, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 28 häält, vastu 21 häält, seega on otsustatud koosolek lõpetada. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **J. Zimmerman**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

